

Борис Славко

МУШФИҚИЙ

(5 кўринишли комедия)

Иштирок этувчилар:

1. Мушфиқий.
2. Қумри — унинг хотини.
3. Аъзам — Офтобни севгучи ёш йигит.
4. Офтоб — Аъзамнинг севимлиси.
5. Вали бобо — Офтобнинг амакиси.
6. Али Ҳусайн Бағдодий — донишманд.
7. Ҳамдам — саройбон.
8. Амир.
9. Амир донишманди.
10. Уғрилар, иккита: Сайид, Хол.
11. Қоровуллар, сарой мулозимлари, Вали бобонинг қўшнилари, савдогарлар, масхарабозлар, Ҳамдамнинг хизматкорлари тўрт киши ва бошқалар.

Ғафур Ғулом таржимаси

Биринчи кўриниш

Мушфиқийнинг уйи. Рўпарадаги айвонда Мушфиқий эшакнинг эгар-жабдуғини ямаб ўтирибди. Саҳнада хотини Қумри ўғир янчмоқда. Мушфиқий ўғир оҳангига мослаб куйлайди.

Мушфиқий:

Абдуллахон хон бўлди,
Ютганимиз қон бўлди.
Замона кажлигидан яқолар бўлди этак,
Бўз пайтава бўлди, бошга чиқди патак.
10 Болаларга кўмоч керак.
Ҳеч бўлмаса умоч керак.
Ҳар чорак тарикдан қирқ ғалвир капсан.

(Қўлида тикиб ўтирган жазликқа қараб.) Улмагил, Мушфиқий, бу ишни бошлабсан. *(Хотинига.)* Жўхорини оқлаб бўлдингми, хотин?

Қумри. Тайёр бўлиб қолди.

Мушфиқий. Балли, балли, жононим. Ҳамма ишнинг тез бўлгани маъқул. Эшиклик уй, битта-яримта худойи қўноқ келиб қолиши ҳам мумкин.

20 Қумри. Нима-нима, тагин қанақа худойи қўноқ? Бисотнимизда бор-йўғи шу жўхори бўлса...

Мушфиқий. Сен мендай барно эрга, шу жаранглама уй-рўзғорга эга бўлдинг. Мен ҳам қандай қилай, пешонам шўр экан, сендай тиллик-жағлик бирон бир дўндиққа гирифтор бўлдим. Ғазал тахминан шундай бошланар эди:

Дуэт

Мушфиқий

30 Бир қоп ёнғоқ берсалар алишмайман,
Бундан кейин байт-ғазал ёзишмайман,
Рости шуки, мен сендан қолишмайман,
Қумрихоним, кўрар кўзим ўзингсан.

Қумри

Севган ёрим барноларнинг барноси,

Элу юртнинг маслаҳатгўй доноси.
Ҳазил чоғи расволарнинг расвоси,
Мушфиқийжон, ширин сўзим ўзингсан.

И к к о в и б и р д а н

Йигирма йил умр этдик бирга-бирга,
Биз воқифмиз бу уйдан ўтган сирга,
Баъзан асал, баъзан айниган сирка,

Жонажоним ва юлдузим ўзингсан.

Жонажоним ва юлдузим ўзингсан.

Мушфиқий. Бор энди, жуда ҳам талтайиб кет-
динг, бор гўжага унна.

*Қумри қозон тагига жўнади, Мушфиқий яна жазлиқ ямаш-
га тугинди. Фурунглаб ашула айта бошлади. Эшикдан кулиб, қу-
валашиб Аъзам билан Офтоб кириб келади.*

Аъзам, Офтоб. Ассалому алайкум, Мушфиқий
амаки, салом, Қумри хола.

Мушфиқий. Салом, ёшлар, бир жуфт тўтидай
қайси боғдан учдингиз, қани айвонга. Аммо мен ишим-
ни битирмагунча ҳиринглашмайсиз. Бўлмаса янглишиб,
бигизни қўлга суқиб оламан.

Қумри (*Офтоб билан кўришади*). Омонмисиз,
эсонмисиз...

Аъзам. Амаки...

Мушфиқий. Лаббай?

Офтоб. Биз бир савол сўраб келган эдик...
(*Аъзамга қараб имлайди.*)

Мушфиқий. Қани, хўш, сўрангиз.

Аъзам. Сен айт, Офтоб.

Офтоб. Йўқ, ўзинг айт.

Аъзам. Айтавер, уялма.

Офтоб. Йўқ, сен гапга устасан.

Мушфиқий. Ана холос, айтилмаган саволнинг
жавоби ҳам бўлмайди. Айтинглар.

Аъзам. Одамнинг умрида неча фасл бор?

Мушфиқий. Ҳимм... Тўмтоқроқ савол кўринади.
Мана, ўзинг санаб тур. Одам деган тугилади, болалик
даврини яшай бошлайди, мактабга киради, ўспирин бў-
лади, бўй етади, эр бўлса — қизга, қиз бўлса — эрга
уйланиб жуфт-жуфт яшай бошлайди. Уларнинг ҳам
бола-чақалари бўлади, қарийди, ўлади. Буларнинг ичи-
да ҳам бир талай фасл ва фаслчалар бор, лекин бу
қисми сизнинг саволингизга қараб айтилади. Қани,
хўш давоми...

Б. Сливко

Мушфиқий

4 пардада қолланди

Борис Сливко
Мушфиқий

Борис Сливко
Мушфиқий

Борис Сливко
Мушфиқий

Борис Сливко

Мушфиқий

1940.

Борис Сливко «Мушфиқий» комедияси таржимасининг 1-саҳифаси.

Аъзам. Биз ҳозир қайси фаслни яшамоқдамиз?
Мушфиқий. Ўзим ҳам, шундай бўлади, деб ўй-
лаган эдим. Сизнинг бир жуфт ғунчадай бўй етган
фаслингиз, яъни...

Аъзам. Бизга ёрдам беринг, амаки.
Офтоб. Сўраб беринг.

Аъзам

Офтобнинг юзидир мисоли лола,
Лаб ғунчаси шарбат тўла пиёла,
Бирлаштиринг мени бу навниҳола,
Ёрдам беринг, жон амаки Мушфиқий.

Офтоб

Қора сочим кечалардай узундир,
Кеча-кундуз тилимдаги сўзимдир,
Севган ёрим Аъзамжондир, кўзимдир,
Ёрдам беринг, жон амаки Мушфиқий.

Аъзам

Вали бобо мўйсафиддир, гап уқмас,
Унга иссиқ чалпакдан бошқа ёқмас,
Минг илтижо қилганимда бир боқмас,
Тушунтиринг, жон амаки Мушфиқий.

Офтоб

Аъзамнинг айбимиш камбағаллиги,
Беролмас қалинга бўрдоқи, йилқи,
Отам таънасидан кўзимда йиғи,
Қойиб қўйинг, жон амаки Мушфиқий.

Мушфиқий. Бас қил, тирранчалар, юрак-бағ-
римни эзиб юбордиларинг.

Қумри. Мен буларнинг севишиб юрганини илга-
ридан билардим. Бир тандиргина нон ёпиб Аъзамжон
томондан ўзим совчи бўлиб бораман.

Офтоб. Ўргилай холамдан!

Мушфиқий. Шу ишга ҳам бурнини тикди-я, бун-
га ман бораман.

Қумри. Йўқ, совчилик хотинларнинг ҳақи, ўзим
оқ ўраб келаман.

Ташқаридан эшак ҳанграгани эшитилади.

Мушфиқий (қулоқ солиб). Ийя, намоз вақти ҳам
бўлиб қолибди. (Аъзам, Офтобга.) Сизлар кетаверинг-

лар, қишлоққа етиб боргунларингча қош ҳам қорайиб қолади. Мен балки ҳозир, балки эрта барвақт орқаларингдан бориб, Вали бобога учрашаман.

Қ у м р и. Борганингни кўраман.

А ʼ з а м. Хайр. Раҳмат амаки.

О ф т о б. Хайр, яхши қолинг, хола.

Чиқиб кетадилар.

Мушфиқий. Йўлга озгина талқонингдан бер.

Қ у м р и. Юбормайман, юбормайман.

10 Мушфиқий. Ужарлик қилма, иш ёмонга кетади.
Қ у м р и. Зўр бўлса қўясиз-да...

20 Мушфиқий. Ана холос, бировни уйлантириб қўйиш учун ўзимиз ажралар эканмиз. Хўп майли. Рўзгорни тақсим қилишга ҳам тайёрман. Саҳндан томнинг лабигача — ҳовли меники. Томнинг лабидан юлдузгача — сеники. Манави нарвон меники бўла қолсин. Аммо поя оралигидаги катакчалар сеники. Учоқ, майли, сеники бўлсин, аммо нимаики овқат пишса меники. Мана бу танбур, бир даста ёғоч меники бўлсину ундан чиқадиган тиринг-тиринг овоз сеники бўлсин. Тақсимга кўндингми, ана энди менга жавоб. Қўй энди оппоғим, биз ўлгунча ажралмаймиз. Тўйликнинг тўйи ўтар, тўйсизнинг кунни. Хайр, мен кетдим. *(Эшакнинг эгар-жабдуқларини қўлтиқлаб қоча бошлайди.)*

Қ у м р и ўғир дастани ушлаб уни қувлайди.

Қ у м р и. Юбормайман дедим, юбормайман.

Мушфиқий. Қетаман дедим — кетаман. *(Қочади.)*

Қ у м р и қувлайди, саҳнадан чиқадилар.

30 Қ у м р и. Йигит ўлгур қочиб қутулди. Ҳеч бўлма-са гўжасини ичиб кетса бўларди.

П а р д а

Иккинчи кўриниш

В а л и б о б о н и н г ҳ о в л и с и в а б оғ и. Кўчанинг бир қисми, орқа планда кўча кўринади. Перспективада ой билан ёриган шаҳар кечаси.

Ўғриллар чиқиб келади. Улар атрофга аланглаб, писиб Вали бобонинг уйга яқинлашадилар.

Ўғриллар. Бутун маҳалла уйқуда.

С ай и д. Ҳовли жимжит.

Х о л. Ҳеч ким йўқ.

С ай и д. Чол тошдай қотиб ётибди.

Х о л. Ҳеч ким йўлимизни тўсмайди.

С ай и д. Ярим кечадан оғди. Ҳали замон чиқиб қолади.

Х о л. Биз унинг ёнига сирғалиб яқинлашамиз...

С ай и д. Шартта ушлаймиз...

Х о л. Оёқ-қўлини боғлаймиз...

С ай и д. Оғзига дўппи тиқамиз.

Х о л. Қопга солиб орқалаймиз.

С ай и д. Бу қизалоқ жарақлаган пулнинг ўзи, шартта сотамиз.

Х о л. Пулни маймун ҳам емайди.

С ай и д. Текис тақсим қиласанлар, лекин.

Х о л. Бир йил айшу ишратни кўтарари.

С ай и д. Қизни биз олиб қочганимиз ҳеч кимнинг етти ухлаб ёдига ҳам кирмайди.

Х о л. Ўзи тоза ҳам муғамбир қиз, йигит билан яширинча учрашиб туради.

С ай и д. Амакиси билмайди, чол эшакдай бефаҳм.

Х о л. Бўлмасам-чи.

С ай и д. У ўзи кўриқлаган гунчани — асалари, гулни — булбул, ана шундай шому оқшом суриб кетишини ёдига ҳам келтирмайди. *(Кулади.)*

Х о л. *(қисқагина хуштак чалади)*. Жим.

С ай и д. Сергак бўл, болалар.

Х о л. Боққа тушиб шохлар орасига яширинамиз.

С ай и д. Нега ҳалигача чиқмаяпти-а, кутавериб кўзимиз тешилди-ку.

Х о л. Жим... Ана келаяпти.

Ўғрилар яширинади. О ф т о б чиқади.

О ф т о б. Жоним Аъзамжон, нега мунча интизор қилдинг. У ҳар кеч Ҳулкар кўтарилганда келгучи эди. Мана аллақачон Ҳулкар ҳам кўтарилган. Ундан дарак йўқ. Ҳулкарнинг еттита юлдуз кўзи, меники билан тўққизта кўз унинг йўлида термиламиз. *(Қўшиқ айтади.)*

Кўзларим йўлида қолди, келмади ёрим менинг,
Жон билан севган азизим, яхши дилдорим менинг.

Кўкрагинг гулзорида бир тоза гул бўлгим келур,
Тарқагай, лаб соғаридин ўлса, хумморим менинг.

Кечалар сочим каби мунча қаро бўлса нетай,
Юзларимдай тонг отиб, яшнайти гулзорим менинг.

Икки кўнгил, икки ошақ, икки орзу бир тилақ,
Етти дўстнинг базмида сайрайди сеторим менинг.

Пауза.

С ай и д. Овозини қара-я, Ҳол, булбулигўё дейсан!
Х ол. Саройга муносиб қиз.

О ф т о б. Кун алланемаҳал бўлди. Ҳали замон ярим
кеча бўлади. Нима учун Аъзам келмади экан-а?..

С ай и д. Қизнинг ўзи ҳам жигарсўхта.

Х ол. Қани, бўлинглар, болалар!

10 У ғ р и л а р. У қичқирмасин учун оғзини беркитиш
керак.

О ф т о б. Оҳ, севишганинг билан бирга-бирга, бир
жуфт қумридай умр кечириш қанчалик ширин. Вой,
ким бу?

У ғ р и л а р. Жим бўл!

О ф т о б. Войдод, ёрдам беринглар! Аъзам!

Уғрилар Офтобга ёпирилиб, уни боғлайдилар.

У ғ р и л а р. Яхши ушла! Қопга сол! Бўлди. Қани,
тез қочайлик!

20 *Уғрилар Офтобни олиб қочадилар. Бир оз паузадан сўнг югу-
риб Аъзам киради. Офтобни кутади. Кесак ташлайди, хуш-
так чалади. Ашула айтади.*

Аъзам

Олмали боққа кириб шафтолини ерму киши,

Ўз ёри уйда туриб, бегонани дерму киши?

Кўзларим йўлингда қолди, Офтобим, қил назар,

Интизорлик бўлди даргоҳингда ошиқнинг иши...

30 *(Узоқлашиб кетаётган ўғриларнинг шарпасини сеза-
ди.)* Булар ким бўлди?.. Офтоб! Ҳой, Офтоб! Ҳеч ким
йўқ-ку... Офтоб! Ҳой, Офтоб, қий-чув келгандай бўлди.
Нима бўлиши мумкин? Офтоб, дейман, ҳой, Офтоб!
(Офтобнинг ерда ётган рўмолчасини кўради.) Ийи, бу
унинг рўмоли-ку. Офтобнинг ўзи қани? *(Вали бобонинг
эшигига бориб, тақиллата бошлайди.)* Вали бобо, ҳой,
Вали бобо! Уйғонинг, тезроқ туринг. Вали бобо, ҳой,
Вали бобо, эшикни очинг!

В а л и б о б о. Ким у, бемаҳалда?

Аъзам. Эшикни тезроқ очинг.

В а л и б о б о. Ўзинг кимсан, нега тақиллатаяпсан?

Аъзам. Мен Аъзамман, эшикни очинг, деяпман ахир сизга.

Вали бобо. Бемаҳалда йўқлаган меҳмон кўз оғриғи билан тенг. Хўш?..

Аъзам. Офтоб қани? Мен унинг додлаганини эшитгандай бўлдим.

Вали бобо. Қулоғинг бекор айтибди. Узингга шундай туюлгандир. Кўни-қўшни эшитса нима дейди, бор жўна.

Аъзам. Мен унинг, ахир, рўмолчасини боғдан топиб олдим.

Вали бобо. Эгиликка буюрсин. Дарров уйингга жўна, жонимни чиқарма. Менинг ғазабим ёмон. Уятингни оёқ ости қилиб, номаъқулчилик қилиб юрма. Сени қараб тур, такасалтанг, ўлмасак тонг ҳам отиб қолар, сен билан гаплашиб кўрарман. Қани, туёғингни шикиллатиб қол!

Аъзам (*ялинчоқлик билан*). Вали бобо, дейман, ахир (*қичқириб*) кириб бир хабар олинг.

Вали бобо (*қўрқиб кетиб*). Жим бўл, ҳароми, жим! Мана — мана, кетяпман. Билиб чиқаман. Бўлмасам бу дайидан қутулмайдиган кўринаман. (*Кириб кетади. Ичкаридан овози келади.*) Офтоб, ҳой! Офтоб! Қизим, ҳой! Ҳой, Офтоб болам, ҳой! (*Қайтиб келади.*) Қаерга йўқолиши мумкин? Уйда йўқ, болам!

Аъзам. Уйда йўқми?

Вали бобо. Ҳа, уйда йўқ, ўрни бўш.

Аъзам. Уни олиб қочдилар.

Вали бобо. Уни олиб қочдилар? Нима дединг? Войдод, бошимга тоғ ағдарилди. Кўзимнинг нури Офтоб, маломатга қолдим.

Аъзам. Қичқиринг, қўшнилари чақиринг.

Вали бобо. Айланай, қўшнилар, худо хайр бергурлар, уйғонинглар. Мени худо уриб қолди, ёрдам беринглар. Войдод буёққа келинглар, войдод!

Одамлар йиғила бошлайди.

Овозлар: Нима гап, нима гап бўлди?

Нима шовқин-сурон?

Қаерга ўт кетди?

Қоровулни мачит жиловхонасидан уйғотиб юборинглар.

— Итларни қўйиб юбор.

Узоқ-узоқда бу тўполондан қўрқиб қочаётган итларнинг вангилагани эшитилади.

— Қим додлаяпти?

— Ҳаммани уйғотинглар»

— Вали бобони худо уриб қолибди!

В а л и б о б о. Барака топгур қўшниллар, ёрдам беринг. Мени талаб кетдилар, олиб қочдилар!

О в о з. Нима гап бўлди, нима ўзи?

В а л и б о б о. Талаб кетдилар, олиб қочдилар, бадбахт бўлиб қолдим. Айланай, тобуткашлар.

10 О в о з. Нимангизни ўғирладилар?

В а л и б о б о. Бисотимдаги бирдан-бир бойлигимдан ажралдим, ҳаётимнинг шамчироғи йўқолди, маломатга қолдим! Оҳ, пешонам.

О в о з. Айтсангиз-чи, нима бўлди ахир?

В а л и б о б о. Шўримга шўрва тўкилиб қолди! Оҳ шўринг қурғур қизгинам, ота-онангдан ажралганинг етмасмиди, қизим. Энди қайси ифлос қўлларнинг чангалидасан? Сенга шикаст берганларнинг умри зулматда ўтсин. Ўғри зоти лаънатга дучор бўлсин. Оҳ, мунча тақдирим тошдан экан-а, худойим!

20 О в о з л а р. — Ич-этини еб қўйди.

— Жинни бўлиб қолибди.

— Ҳадеб додлайверма!

— Айтсангиз-чи, ўзи нима гап, сенга нима ёрдам берайлик?

А ъ з а м. Офтобни ўғирлаб кетдилар, қўшниллар.

О в о з л а р. Офтобни олиб қочибдилар.

— У бадбахтлар-эй...

— Валақламасдан из қувайлик.

30 (Аъзамга.) Сен нима қилиб ўшшайиб турибсан?

А ъ з а м. Олакалтак, қоракалтак бўлинглар, фанор ёқинглар. Тўрт томонга тарқалиб из қувамиз. Қарим ака, тозингиз қаерда? Ўғрилар ҳали узоқ кетолмагандир. Жин бўлиб кўкка учмагандир, нина бўлиб қудуққа тушмагандир. Кўҳиқофда бўлса ҳам топамиз.

О в о з л а р. — Тутамиз, албатта тутамиз.

— Қизи тушмагур кўзга яқин эди-да.

— Байталга судратамиз.

40 *Узоқдан Мушфиқийнинг қўшиқ айтгани эшитилади. У эшак миниб саҳнага кириб келади.*

Мушфиқий ашуласи

Мубталомен, мубталомен, мубталомен, мубтало.

Ҳар нафас ўз хотиним жабри билан бошда бало.

Қайга борсам соядек мендан узилмас, оҳким,
Тоза ҳам шармандадурмен, не қилай, улфат аро.

Ишқ эмиш, маъшуқ эмиш, ошиқ эмишман дод, дод
Қумрихон ростин айтсам ҳар учи ҳам можаро.

Бир кеча ётсам агар орқам ўгириб мен ғариб
Кирни ювмай, ош пиширмай ҳафталаб мотамсаро.

Озгина роҳат қилай, деб қайга қочсам излагай,
Кирмаган битта эшик ҳам қолмагай бахти қаро.

(Вали бобонинг эшигига келиб, тақиллата бошлайди.)
Вали бобо, ҳо, Вали бобо! Эшикни очинг, биродари қадим!
Вали бобо, ҳо, Вали бобо! *(Пауза.)* Вали бобо зарур иш билан охиратга кетган кўринади. Хайр, бошқа дўстларни чақирай. Мулла Муҳаммадкарим, ҳой, мулла Муҳаммадкарим, Сафарбой! Очинглар ахир, камина Мушфиқий сизларга қўноққа келдим. *(Пауза.)* Ё таажжуб! Ҳамма эшиклар очиқ... Ахир айни замонда фуқаро кундуз кунлари эшикни тамбалаб ўтиради-ку, буларда тонг азонда ланг очиқ. Ёки мен уйдан чиқиб бу ерга келгунча хайриятли замон барпо бўлдими?.. Мулла Муҳаммадкарим, ҳой, Сафарбой. Ҳеч ким йўқ. Булар қаерга йўқолди экан? Хайр, мана бу саховатли боғларга кириб йўл озиғини ғамлаб олай. Сўнг яна сафар. Нариги кўчага ўтиб, у ердаги дўстлардан бу кўчадаги дўстларнинг қаердалигини сўрарман. *(Эшакни боғлаб боққа кириб кетади. Аъзам, Вали бобо ва бошқалар қайтадилар.)*

О в о з л а р. Бутун йўлни қидирдик.

— Кирмаган бурчагимиз қолмади.

— Кечанинг қоронғулиги уларни яширди-да.

— Қўлдан чиқардик.

В а л и б о б о. Оҳ, шўрлик пешонам, маломатга қолдим.

Аъзам. Мен энди нима қилдим? Юрагимни қайғу еб ташляпти. Оҳ, Офтоб, қаердасан?

М у ш ф и қ и й *(боғ ичидан)*. Уларнинг бошига кулфат тушибди.

Б и р и н ч и қ ў ш н и. Бу эшак қанақаси бўлди?

И к к и н ч и қ ў ш н и. Эгар-жабдуқли, устида хуржун.

У ч и н ч и қ ў ш н и. Тўхтанглар, мен бир кўрай-чи.

Тўртинчи қўшни. Бегона эшак-ку.
Бешинчи қўшни. Кимники бўлди экан?
Овозлар: — Ўғрилар қолдириб кетгандир.
— Вали бобо олинг, ичкарига киргизиб
боғлаб қўйинг.

Мушфиқий (*боғдан*). Бу менинг эшагим.

Ҳамма. Ким у?

Мушфиқий. Мен.

Ҳамма. Қандай қилиб боққа тушдинг?

10 Мушфиқий. Мени кучли бўрон туриб учириб олиб тушди.

Ҳамма. Бўлмаса нега қўлингда мевалар бор, булар қаердан?

Мушфиқий. Бўрон мени ҳар томонга учириб кетаверди. Мен дарахт шохларига ёпишдим. Мевалар узилиб қўлимда қолаверди.

Ҳамма. Қопингдаги нима, булар ҳам мевами?

Мушфиқий. Ҳа.

Ҳамма. Булар қандай қилиб қопга тушиб қолди?

20 Мушфиқий. Ана... ўлманглар... Мен ҳам шу ишга ҳайрон бўлиб туриб эдим.

Ҳамма. Бу ўғри! Уринг ўғрини.

Ҳамма Мушфиқий устига ёпирилиб, уни ура бошлайди.

Аъзам. Тўхтанглар, у йиқилди. Қани ўтни буёққа тутинглар. Ким экан, юзини кўрайлик. Айт, ўғри, қолганларинг қани, қизни қаерга яширдиларинг?

Урманг, шошманг, халойиқ.

Бу иш бизга нолайиқ,

Ўғри эмас дўстимиз.

30 Ҳамма

Кечир, Мушфиқий.

Мушфиқий

Вой, белим, вой.

Ҳамма

Марҳаматли биродар,

Бизга бўлма даъвогар,

Ўғри гумон қилибмиз,

Кечир, Мушфиқий.

Мушфиқий

40 Вой, бошим, вой.

Ҳамма

Сўз топилмас шошганда,

Бизлар бўлдик шарманда,

Ёмон гуноҳ қилдик биз,

Кечир, Мушфиқий.

Мушфиқий

Вой қўлим, вой.

Вали бобо. Мушфиқий, қоронғуда биз сени ўғри гумон қилибмиз. Нега бошдаёқ ўзингни танитмадинг, отингни айтмадинг?

Мушфиқий. От деганни сўраса айтадилар-да, сиз сўрамадингиз, мен айтмадим.

Ҳамма. Бизни кечир, Мушфиқий.

Вали бобо. Азиз Мушфиқий, сен йўлда ҳеч кимни учратмадингми? Офтобни ўғирлаб кетдилар. Қиз билан ўғриларни кўрмадингми?

Мушфиқий. Офтобни дедингизми? Ҳай аттанг...

Ҳамма. Сен йўлда бегона кишиларга йўлиқмадингми?

Мушфиқий. Йўқ, учратганим йўқ. Сизлар жуда таажжуб одамларсиз. Мен ўз умримда ҳалигача кўп бегоналарга йўлиққанман. Уларнинг сохтларини баъзан якка-якка, баъзан бир жуфт-бир жуфт, ҳимматим тутса учтадан, тўрттадан таъриф қилишим мумкин. Масалан, пакана оқсоқоллардан тахминан юзларча учратганман, семиз ғилайлардан мингларча учратганман, қора соқолли новчалардан ўн мингларча кўрганман. Хўш, шулардан сизга қайси бирисини қиз ўғриси деб ушлаб берай? Буларнинг ҳаммаси ҳам тақдири ёзган бўлса, бир марта қиз ўғриси бўлган. Масала шундаки, қайси ғилай ёки пакана қайси қизнинг ўғриси бўлган.

Ҳамма. Сен ахир бу оғир кунда бизга маслаҳат бер.

Мушфиқий. Сизлар агар мenden бирор маслаҳат сўрамоқчи бўлсаларинг, дўппосламасдан илгари сўрасаларинг маъқул бўлар эди. Унда мен сизларга тўғри ва аниқ маслаҳат берган бўлар эдим, янглишмаган бўлар эдим.

Вали бобо. Шўрликкина қизим, ота-онангдан ажралганинг етмасмиди...

Биринчи қўшни. Гапирманг-а, ўзингиз айбдорсиз, киши қизини ҳам ўғирлатадими?

Иккинчи қўшни. Қоғоздаги қантдай қилиб сақлаш керак эди-да.

Учинчи қўшни. Кеча — оқшом кўча-кўйга чиқармаслик керак эди.

Тўрттинчи қўшни. Боғнинг деворини қиз асраган киши баландроқ кўтаради-да.

Бешинчи қўшни. Эшикнинг ҳам зулфини чўп

тиқса очилади, кечқурун тамбаси ҳам йўқ.

О л т и н ч и қ ў ш н и. Битта кўппак ит дунёни ерми-ди, кечаси ечвор. Мана мандан сўра боласидан бераман.

Е т т и н ч и қ ў ш н и. Кекса одам ҳушёрроқ бўлгучи эди. Вали бобонинг ўзи ҳам ўлгунча ғафлат...

10 М у ш ф и қ и й. Тўхтанглар, азиз дўстлар! Нимаки деган бўлсаларинг ҳаммаси тўғри, лекин ҳозир эмас. Бу гапларингдан ўлик сичқонга қопқон қўйишча фойда йўқ. Бекорга оғизларинг кўпириб, соқолларинг булғанади. Ўйлаб кўринг ахир сизларнинг бу гапларингизга қараганда ўғриларда заррача ҳам айб йўқ, ҳамма айб Вали бобода кўринади. Шундай эмасми? Майли энди, Вали бобо, сиз хотиржам бўлинг, Офтобни топса бўлади. Аввал шуки, тонг отса бас, тонг отса Офтоб деган нарса ҳар ерда топилади.

В а л и б о б о. Ўзинг ёрдам бер, Мушфиқий.

Ҳ а м м а. Шафқатингни дариг тутма, Мушфиқий.

20 М у ш ф и қ и й. Йўқ, йўқ. Яхшиси сўраманглар. Чо-расозон аз иложи хеш худ бечораанд. Ҳаммаёғим соя ердай кўқариб ётибди.

Ҳ а м м а. Агар сен уни топишда бизга ёрдамлашмасанг, у чўриликда, амирлар саройида канизакликда нобуд бўлиб кетади.

В а л и б о б о. Шўрлик қизим, сени бир умрга йўқотаманми?

А ъ з а м. Азиз севгилим, сени бир умр кўрмайманми?

Ҳ а м м а. Шўрлик Офтоб, бахтсиз қиз.

30 А ъ з а м. Бизга раҳминг келмаса, Офтобга раҳмингиз келсин.

В а л и б о б о. Дўстлик ҳурматига мендан шафқатингни аяма.

Ҳ а м м а. Ҳаммамизга ҳам марҳамат қил, Мушфиқий.

М у ш ф и қ и й. Бечора дўстларим, мен сизга ёрдам берайми?

Ҳ а м м а. Ёрдам бер.

40 М у ш ф и қ и й. Жоним билан эди-ю, аммо кечикиб қолдиларинг. Чунки ўзимнинг ҳам ишим бошимдан ошиб ётибди. Масалан, мен яна хотинимдан қочиб келдим. Қумринисо ҳойнаҳой менинг изимга аллақачон тушган. Офтоб тушмаган, Қумри учмаган ер йўқ, деганларидай, у мени албатта топади. Ана унда мен яна уйқамоқ бўламан. Мен сизга ёрдам сўраб келаяпман-

ку, сиз мендан ёрдам сўрайсиз. Бир неча кун сизда меҳмон бўлай, деган эдим...

Ҳ а м м а. Сен бизга Офтобни топишда ёрдам бер, биз ҳам сенга ёрдам берамиз, Қумринисога сени топширмаймиз, унга бошқа боғларни кўрсатамиз.

Мушфиқий. Ана бу — гап, ана бу — маслаҳат.

Қумрининг саҳна орқасидан ашуласи келади.

Қ у м р и

Йўл йўқотдим, орқасидан сувдек оқдим,
Излаб-излаб тополмадим, ҳар ён боқдим,
Ёғоч кавшим пошнасига тақа қоқдим,
Бўйгинамга лойиғимни кўрган борми?

Умид билан бир ёстиққа бош қўйгандим,
Насиб, деб қозонимда ош қўйгандим,
Чолим, демай, кекса отин ёш қўйгандим
Арази кўп ошиқимни кўрган борми?

Сочбоғимдан узун эрди боғич боғи,
Урта бўйлик кўк саллалик, лас белбоғи,
Бирга қочган қалин тўнлик бир ўртоғи,
Йўрға ҳазрат, Мушфиқимни кўрган борми?

Мушфиқий. Хотиним.

Ҳ а м м а. Худди ўзи.

Мушфиқий. Мен нобуд бўлдим.

Ҳ а м м а. Сен нобуд бўлдинг.

Мушфиқий. Раҳмларинг келсин, қутқариб олинглар.

Ҳ а м м а. Офтобни қутқарасанми, топасанми?

Мушфиқий. Топаман, қутқараман.

О в о з. Бўлмаса қоч, Аъзамни ёнингга ол.

Аъзам. Мен кетаверамаман.

О в о з. Сен Офтобни қидириб топгунигча, биз Қумрини бу ерда ушлаб турамиз.

Мушфиқий. Тезроқ бўлинглар, дўстлар, у етиб келиб қолди.

О в о з. Жўнанглар. Мана бунга йўлга ола кет.

Мушфиқий. Хайр, дўстлар, хайр, Вали бобо. Ўзингни диққат қилаверма.

Ҳ а м м а. Хайр, муродга етинглар.

Мушфиқий билан Аъзам шошилиб кета бошлайдилар. «Хайр, сафарларинг бехатар бўлсин. Офтобсиз келмачлар» деган овозлар бўлади. Қумри кириб келади.

Қумри. Ҳой халойиқ, янги гапдан хабарларинг борми. Менинг дайди эрим Мушфиқий тагин уйдан қочди.

Ҳамма. Хабаримиз йўқ.

Қумри. Худоё худовандо унинг жазосини ўзинг бер. Мен уни топай-чи, нима қилар экан. Майли-я, айтинглар мусулмонлар, менинг у бирдан-бир азизим қаерга йўқолди. Худоё худовандо уни ўз паноҳингда сақла. Нимага бунча бўзрайиб турибсизлар. Мушфиқийни

10 кўрдиларингми?

Ҳамма. Йўқ, кўрганимиз йўқ.

Қумри. Қаердан қидирсам экан, азизим, қимматлим, овозингни чиқар. Худойим менга йўлбошчи бўл, уни топай. *(Орқа томонда кўринган йўлда Мушфиқий билан Аъзам кетиб боради.)*

Мушфиқий

(Қумрига қараб)

Кетарман бошим олиб сендан жудо кўргунча хайр энди,

20 Бошимга ахтариб бўлма бало кўргунча хайр энди,
Кўкаргил қаер бўлса бир гули раънога ўхшаб сен,
Ҳақингга айлайин яхши дуо кўргунча хайр энди.

Қумри

(Мушфиқийга)

Мушфиқий, жоним, мени ташлаб қаерга борасан,
Қўйворинг дейман халойиқ, тўхта, бахти қора сан!
Халқ

Мушфиқий, жон Мушфиқий, тез бор ишингда топ зафар,

Қўймагаймиз, бўлмагил, Қумри, бекор овора сан.

Мушфиқий *(қичқиради)*. Ҳой, хотинжоним, хайр!

30 Болаларнинг пешонасидан ўпиб қўй.

Қумри *(халққа)*. Қўйворингиз, ахир.

Парда

Учинчи кўриниш

Ҳамдам саройининг саҳни. Ҳужрага кираверишдаги айвон. Катта дарвоза ва кўчанинг бир қисми. Эрта билан. Ҳамдам билан унинг хизматкорлари чиқади. Улар орқаларига тисланиб юрадилар, таъзим-тавозе қиладилар. Улар орқасидан Али Ҳусайн Бағдодий чиқади.

40 Хизматкорлар. Қани, қани марҳамат. Мана шу ерга марҳамат қилсинлар, озор топмаслар. Марҳамат...

Ҳ а м д а м. Сафарлари муборак бўлсин, хуш келибдилар. Хўш, энди жанобларини қаердан сўраймиз?

А л и Ҳ у с а й н. Мен Бағдоддан бўламан. Исми Али Ҳусайн Бағдодий. Балки овозам бу ерларга келгандир, эшитгандирсизлар?

Ҳ а м д а м. Ҳай-ҳай, Али Ҳусайн Бағдодий, дедларми, буни қарангки, худди ўзлари... Аттанг-аттанг, эшитмаганимизни қаранг-а? Мана ўзларини ҳам кўришга муяссар бўлдик.

А л и Ҳ у с а й н. Мен машҳур донишманд ва ҳақим бўламан. Менинг номим бу тарафи — Ҳиндистону Чинмо-Чин, бу тарафи — Балху Бадахшон, бу тарафи — Руму Мисру Ҳабашистон, Мағрибдан Машриққа, боринг-чи, Жийдакапа қишлоққача машҳур. Одамлар мени ҳақимликда Луқмони Соний, донишмандликда Афлотуни Дуввум, деб атасалар ҳам, ўз номимга соя тушишидан қўрқиб, ўз отим билан чақирришларини илтимос қиламан. Чунки эчкини ҳам бузоқни ҳам ўз оёғидан осадилар. Мен кишидаги тўқсон олти минг бўгин, саксон саккиз минг томир, етмиш уч минг суякларни синчиклаб, олтмиш бир минг касалликдан тузата оламан. Менинг маслаҳатим билан ҳар қандай баста ишлар кушойиш топади. Эрон шаҳзодасининг Қўҳиқофдан келтирган канизагини чиллаширликдан, Ҳисор бегининг катта аммасини қулғунадан, Қўқон хонининг нортюясини ҳурковичликдан, Хоразм шоҳининг бароқ мушугини тумовдан, турк султонининг тоғаваччаси тўртинчи Боязиднинг чала туғилган Қамаррўззамон номли қизчасини кўзтегишидан сақлаб қолган — ман бўламан! Менинг дастимдан ўликлар шод, қабристонлар ободдир.

Ҳ а м д а м. Шунча одамларнинг ҳаммаси тузалиб кетдиларми?

А л и Ҳ у с а й н. Албатта-да, тузалиб у томонга кетмаган бўлсалар, иккинчи марта боқдиришга келмасмидилар? Мен ўз донишмандлигим билан ўн шаҳзода, ўттизта бек, элликта ҳоқим, юз йигирма вазир, уч юз эллик амлоқдор, беш юз ўн уч додхоҳ, олти юз битта муфти ва мударриснинг ақлини киргизганман.

Ҳ а м д а м. Шуларнинг ҳаммаси ҳам сизнинг маслаҳатингизга кириб, ишлари ўнғалиб кетганмикан?

А л и Ҳ у с а й н. Албатта-да, менинг маслаҳатим билан ишлари ўнғалиб кетмаган бўлса, қайтадан маслаҳат сўрамасмидилар. Аммо буларнинг кўплари мас-

лаҳатнинг кучлилигидан эплай олмай жинни ҳам бўлдилар, деб орқаворатдан эшитдим. Ҳозир энди бўлса мени бу ернинг амири меҳмондорчиликка чақирган. Балки маслаҳатлари бордир...

Ҳамдам ва хизматкорлари. Ҳай, ҳай, жанобингизга бўлган меҳрибончиликни қаранг-а. Амири-мизга ўша кучли маслаҳатларингиздан берар экансиз-да энди?

10 Али Ҳусайн. Мен амирга атаб Арабистоннинг олти оёқли оқ отидан биттасини тухфа келтирар эдим.

Ҳамдам ва хизматкорлари. Бундан ортиқ пешкаш бўлмайди.

Али Ҳусайн. Бироқ... йўлда арпани сингдиrolмай бўкиб ўлди.

Ҳамдам ва хизматкорлари. Вой-вой, толесизликни қаранг-а!

Али Ҳусайн. Менинг бу саройга тушишимнинг сабаби ҳам амирга арзон худойи янги бир совға қўлга киритишдир.

20 Ҳамдам. Кўп маъқул маслаҳат.

Али Ҳусайн. Сиз бу ишда менга ёрдам берарсиз.

Ҳамдам. Жонимиз билан...

Али Ҳусайн. Сизга бериладиган мукофот ҳам оз бўлмайди.

Ҳамдам. Ҳимматларига ташаккур. Нима қилса ҳам йўл келгансиз, бирор тамадди қилишга раёйлари бўлмасмикин? Сизнинг учун атаган лаззатли хўракини буюришга тайёрман.

30 Али Ҳусайн. Майли, бирор егулик тайёрланг.

Ҳамдам. Балки ювинарсиз, йўлнинг гард-ғуборидан покиза бўлишни истарсиз? Ҳой маҳрамлар, меҳмонимиз улуғ донишманд, ҳакими ягона Али Ҳусайн Бағдодий учун аъло ҳужралардан бирисини бўшатинг. Қани, меҳмон, марҳамат!

Али Ҳусайн хизматкорлар билан чиқиб кетади.

Ҳамдам ёлғиз қолади.

Эшик олдидан қсп кўтарган ўғрилар кўринади.

Ўғрилар: — Ана, етиб ҳам келдик.

40 — Уҳ, тоза ҳам чарчадим. Ўзимиз ҳам ўлгунча овра бўлдик-да.

— Ҳайтовур, орқамизга ҳеч ким тушмади. Изимизни ўчириб келдик.

— Тўқсонга фолбин икки юз етмиш марта қуръон калит қилганда ҳам бизни тополмайди.

— Шу ерда бир оз дам оламыз.

— Ҳа, ҳа, шу ерда қиттай ухлаб оламиз. Бозор-ўчарни эртага қиламиз.

— Ҳамдам бизга жой берар. Лекин лақиллатганига уча кўрмаларинг. У юлдузни бенарвон урадиганлардан.

— Мени лақиллатиб бўпти.

— Уғрини қароқчи урибди, дегандай мақтанаверма. Ҳамдамдан дам емаган киши йўқ. Ҳаммадан ҳам жузя олади.

— Кўрамиз.

— Лекин эҳтиёт бўлинглар, болалар. Кўзингдаги сурманг, оғзингдаги сақичинг, бор-чи иштонбоғингни ҳам суғуриб қўйганини билмай қоласанлар.

— Ҳа, бўпти, чақир-чи.

— Ҳамдам, ҳой Ҳамдам, Ҳамдам!

Ҳ а м д а м. Ассалому алайкум, бемаҳал меҳмонлар. Худойимнинг марҳамати билан ким бўласизлар? Эҳе, ошна, Сайидми, қудуққа тушган мунчоқдай йўқолиб кетдинг... Барака топкурлар, ғазнани урдингларми? Қопдаги нима? Ипак тандами, ёмбими ёки чинни-чеват Хитой кўрами?

Б и р и н ч и ўғри. Қуйма олтин, тиллаи сурх.

И к к и н ч и ўғри. Олмос пора. (*Қопни оча бошлайди.*)

Ҳ а м д а м. Уҳхў, дурдона, денглар. Азизлар, буни қаранг-а, қулфию калиди, калидию қулфи. Ҳозир менга бир барно донишманд — серпул барно ҳакими бадавлат меҳмон бўлган. Ана ўша амирга совға қилиш учун арзигудай пешкаш қидирмоқда эди. Агар таъби номуборақлари маъқул топса, қизни ўшанга сотамиз. Ундан тўққизни уриб қўймаслигингиз учун, фарду фурухтнинг тепасида ўзим тураман.

О ф т о б. Вой ўлай, булар нима дейишяпти?

Уғрилар (*бир чеккага*). Бизни йўлдан урмоқчи.

О ф т о б. Талеим қурсин!

Уғри. Ҳали буни ўйлашиб кўрамиз.

О ф т о б

(*ялиниб шуни куйлайди*)

Ачинтирсин менинг чеккан бу оҳим,

Осмондаги юлдуз бўлсин гувоҳим,

Вали бобо билан севган ҳамроҳим,

Пул десангиз, пул беради, қўйворинг.

Уғрилар ва Ҳ а м д а м

Қумри эдинг, сенга қафас қўйибмиз,

Саҳар олиб талай ерни юрибмиз,

Баланд нархга кўз тикиб ўтирибмиз,
Содда гапинг кулдиради, ваҳ-ҳа-ҳа!

О ф т о б

Тишим — инжу, лабим — ёкут, сўзим — дур,
Порлаб турган олмоспора — кўзимдур,
Қамбағалмиз, бор бисотим — юзимдур,
Даста-даста гул беради қўйворинг.

Ўғриллар ва Ҳамдам

10 Оқшомларнинг олов кўзли шеримиз,
Кечаларга аён бизнинг сиримиз,
Ҳунаримиз, ишимиз, тақдиримиз
Бу ишларга йўл беради, ваҳ-ҳа-ҳа!

О ф т о б

Етим қизман, бировнинг ёлғизиман,
Ой эмасман, офтобнинг ўзиман,
Аъзамжоннинг кўриб турган кўзиман,
Арслон шерга йўл беради, қўйворинг.

Ўғриллар ва Ҳамдам

20 Ўғри халқи сен айтганча хор эмас,
Раҳму инсоф қароқчига ёр эмас,
Қўлга тушсак фақат бизга дор эмас,
Алаш қилиб ўлдиради ваҳ-ҳа-ҳа!

*Ҳамдам ва ўғриллар Офтобни зўр билан ичкарига олиб кир-
дилар. Саҳнага хизматкорлар чиқиб, Али Ҳусайнга жой тай-
ёрлайдилар.*

Хизматкорлар
(ўйин тушиб куйлайдилар)

30 Супирайлик, тозалайлик жойларни,
Шама тўкиб дамлашайлик чойларни.
Хизмат билан ўтказайлик ойларни,
Ҳалво берар бизга ҳаким донишманд.

Тиканзорда ҳаргиз яйраб гул унмас,
Ўт ёнмаган ўчоқларда кул унмас,
Хўжайиндан бизга йиллаб пул унмас,

Тилла берар бизга ҳаким донишманд.

Жой ростлайлик унга соя салқиндан,
Анқо деган қушнинг ўзи бу чиндан,
Шафқат қилиб оғзи маҳкам хуржундан
Совға берар бизга ҳаким донишманд.

Эшик орқасига Мушфиқий билан Аъзам етиб келган. Бўсага тагида Аъзам шу ашулани куйлайди.

Аъзам

Уйқу йўқдир кўзларимда гулузорим ахтариб,
Танда қувват қолмади, кетди мадорим ахтариб.
Мен билан ҳамдard бўлмоққа халойиқ уйғонинг,
Бу томон келдим, муродим шулки, ёрим ахтариб.
Кўзлари тинмай йўлимда термилиб қон йиғлагай,
Қайси йўл бирлан топарман интизорим ахтариб.
Ёримас олам юзи кўрсатмаса юз офтоб,
Яшнамас дил топмасам мен навбаҳорим ахтариб.

Мушфиқий. Бўшашма, умидингни узма, топа-
миз.

Аъзам. Узингиз айтинг ахир, биродар Мушфиқий.
Ишонаманки, ўғрилар бу ерга ҳам келмаган. Биз бе-
корга овора бўлаяпмиз. Бегона шаҳар бўлса, таниш-
билиш бўлмаса, иккита қишлоқи нима ҳам қила олар
эдик. Оҳ, Офтобимдан айрилдим.

Мушфиқий. Қайғурма, топамиз.

Икковлари сарой эшигини қаттиқ тақиллата бошлайдилар.

Очинглар, ҳой очинглар, меҳмон келди.

*Хизматкорлар эшикни очадилар. Мушфиқий билан Аъзам
киради. Сарой ичкарисидан Ҳамдам билан Али Ҳусайн чи-
қади.*

Али Ҳусайн. Йўқ, минг динор бу катта пул. Бун-
дай пулга Фарангистонда уч юз саккизта бева беради.
Сенинг молинг бундай баҳога арзимаёйди.

*Ҳовлиқиб қолган хизматкорлар Мушфиқий билан Аъзамни
ўз орқаларига яширадилар.*

Хизматкорлар. Нима қилиб қўйдик? Хўжайин,

ҳеч кимни киритмангиз, деган эди. Биз уларни яшириб турайлик. Хўжайин кетгандан сўнг саройдан ҳайдаймиз.

Ҳ а м д а м. Эй улуғ донишманд, сизга манзур қилинган қизнинг гўзаллигини ўз доно кўзларингиз билан кўрингиз. Ой деса — ой, кун деса — кун. Қиз сотаётганлар ҳам бегона эмас, хоразмлик ҳалол савдогар азизлар. Улар жондан суғургандай қилиб уни сизга сотмоқчи бўлганларида тоза ҳам йиғладилар, қиз ҳам

10 йиғлади, мен ҳам чидаб туролмадим...

А л и Ҳ у с а й н. Гап битта, беш юз динор бераман. Хўп десаларинг, мана...

Ҳ а м д а м. Сиздай улуғ зотга хасислик келишмайди.

А л и Ҳ у с а й н. Ҳим... ундай бўлса беш юз динор, бор барака топ.

Ҳ а м д а м. Йўқ, мингдан сариф чақа ками йўқ.

А л и Ҳ у с а й н. Агар нарҳини камайтирмасанг, мен осмон билан, яъни худо билан маслаҳатлашиб кўраман. Дарҳақиқат қиз минг динорга арзийдими, йўқми,

20 биламан. (*Ерга тиз чўкиб кўкка қўл кўтаради.*) Поко парвардигор, ўзинг менга ёрдам бер, мен бандаларингдан машҳур ҳаким ва донишманд Али Ҳусайн Бағдодий бўламан. Эшитяпсанми, ё раббий?

М у ш ф и қ и й (*хизматкор ичидан туриб*). Лаббайк!

А ь з а м (*у ҳам секинроқ қайтаради*). Лаббайк!

А л и Ҳ у с а й н (*қўрқиб*). А?

М у ш ф и қ и й. Эшитаяпман, азиз бандам.

А л и Ҳ у с а й н (*довдираб*). Ана жавоб берди.

30 Ҳ а м д а м. Давом қилинг, қолганини ҳам сўранг.

А л и Ҳ у с а й н. Жавоб бер, эй худо, амирга совға қилиш учун олмоқчи бўлганим бу қиз минг динорга арзийдими?

М у ш ф и қ и й. Беш юз динор кифоя.

А л и Ҳ у с а й н. Ана, худонинг жавобини кўрдингми, беш юз динор, вассалом.

Ҳ а м д а м. Ахир бу қўлдан юлиб олган билан тенг. Эй худо, ҳаммани баробар кўр. Ўз қудратинг билан яратилган бу қиз минг динорга ҳам арзон-ку.

40 М у ш ф и қ и й. Беш юз динор.

А л и Ҳ у с а й н. Шаккоклик қилиб ўтирма. Бу ахир худо, худонинг овози.

Ҳ а м д а м. Ким ўзига зарарга мол сотади? Эй, парвардигор, мендай бир ожиз, пулсиз қулингга раҳминг келсин, тағин бир нима қўш.

Мушфиқий. Қизнинг исмини менга айт.

Ҳамдам. Офтоб!

Аъзам (*ирғиб чиқиб*). О, муттаҳамлар, қароқчилар, ўғрилар!

Ҳамдам (*хизматкорларга ғазаб билан*). Булар ким?

Мушфиқий. Биз. (*Аъзамни тирсаги билан биқинига туртиб, Али Ҳусайн Бағдодийга тавозе билан.*) Оҳ, Али Ҳусайн Бағдодий, мен ўз кўзларимга ҳам ишонмай қолдим. Наҳотки сиз Али Ҳусайн Бағдодий бўлсангиз?

Али Ҳусайн. Тўғри, мен Али Ҳусайн Бағдодийнинг асл ўзи бўламан.

Мушфиқий билан Аъзам (*дарров тиз чўкиб*). Оҳ, бизга ёр бўлган толеимиздан ўргилайлик, бахтимиздан ўргилайлик.

Али Ҳусайн. Ўзи нима гап, сизларга нима бўлди?

Мушфиқий билан Аъзам. Толеимиздан ўргилайлик, бахтимиз ёр бўлди.

Али Ҳусайн. Бу шодликнинг сабаби нима?

Мушфиқий. Ё Луқмони Соний, рўпарангиздаги икки ғариби бечора сизнинг дасти муборагингиз соясида майибликдан шифо топган кишилардир. (*Аъзамни туртади.*)

Аъзам. Шундай, шундай, улуғ донишманд, сиз бизнинг валинеъматимизсиз.

Али Ҳусайн. Нима учундир мен сизни эслай олмаяпман.

Мушфиқий. Уҳ-ҳў, албатта-да, сиз бизни қандай ҳам эслай олишингиз мумкин? Мана бу йигит илгари таниб бўлмайдиган даражада иргамчик майиб эди. У бечора мутлақ кўричак эди. Шўрлик ҳатто икки қадам беридан ҳам ҳеч нимани кўрмас эди. Мен ундан ҳам расвороқ дард билан жабр кўрар эдим. Менда қўлу оёқ ўрнига сурунка тумов бор эди. Биз сизнинг қўлингиздан шифо топдик. Қолган умрга биз сизга қарздормиз.

Али Ҳусайн. Тўғри, ёдимга тушди, мен сизни тuzатган эдим.

Мушфиқий билан Аъзам. Шундай, шундай, ўла-ўлгунча миннатдормиз, Али Ҳусайн.

Али Ҳусайн. Менга яқинроқ келиб сизни қандай тuzатганимни дурустроқ ёдимга солинглар.

Мушфиқий. Биз икковни ана ўша толесиз кун-

лар дўст қилган эди. Биз бир-биримиз билан дўстлашдик. Биз икки ғариб бутун дунёни чарх айланиб дардимизга даво излар эдик. Бу мени ўз елкасига кўтариб олган эди. Мен эса унинг бахтсиз кўр ичагига йўл кўрсатар эдим. Кунлардан бир кун ҳар икковимиз саҳро йўлида худога нола қилиб кетар эдик. Бирданига рўбарўдан тўзон кўтарилди, тўзон гирдобга айланиб, осмонга ўрлаб чиқиб кетди-да, бизга қараб кела бошлади. Биз даҳшат ичида қолдик. Бу тупроқ — қум тўзони ана-ана бизни босиб ўлдиради, деб турганимизда, гард ёйилиб ўртасида карвон кўринди. Карвоннинг олдида эса оқ нортаюга минган улуғ донишманд Али Ҳусайн Бағдодий борар эди. Сиз бизнинг ҳолимизга луқмонларча кўз ташлаб, суқротларча донишмандлик қилгандан сўнг, бир қоғозга ўралган дори узатдингиз ва: «Олинглар мана буни баҳам кўриб енглар, шифо топгандан сўнг ҳақими донишманд Али Ҳусайн Бағдодийни дуо қилингиз», дедингиз.

10 Али Ҳусайн. Э-э-э. Едимга тушди. У дори жумбулажажаниё деган маъжун эди.

Ҳ а м д а м. Қандай муттаҳамлар-а!

20 Али Ҳусайн. Сизлар менга миннатдор бўлишингиз керак.

Мушфиқий билан Аъзам. Жонимиз билан, ҳазрат.

Али Ҳусайн. Мен сизларни ўзимга ёрдамчи қилиб тайинладим. Сиз қаерга борсам соямдек бирга борасизлар ва ҳаммага сизни қандай тузатганимни ҳикоя қилиб берасизлар. Ҳикояни айтганда тўзон билан

30 бирга оташ куюни, оқ нортаюдан ташқари олти оёқли араб отини қўшиш ҳам ёдингизда бўлсин. (*Мушфиқийга.*) Сен баъзида керак бўлиб қолса, худонинг овозини акс эттирасан. Эрта амирнинг саройида меҳмон бўламиз. Ана шу ерда ҳикояни яна чиройлироқ, ҳамма бўлган гапни унутмай, тўла айтиб берасиз. Биласизки, мен мақтанчоқликни ёмон кўраман.

Мушфиқий билан Аъзам. Жонимиз билан, валинеъматимиз.

40 Али Ҳусайн (*Ҳамдамга*). Улар бу ерда мен билан бирга қоладилар.

Ҳ а м д а м. Аммо бошда айтиб қўяй, ҳеч гап қолган эмас. На гўшт, на ёғ, на гурунч ва на нон. Ҳатто арпагача тамом. Мен фақатгина жанобингиз учун тайёргарлик кўрганман. Бинобарин, булар бошқа саройга тушсалар хўб бўлар эди.

Мушфиқий. Ташвиш тортаверма, саховатли саройбон, биз ўз қадрли шифобахш хўжамиз билан учрашганимиз шарафига овқатдан кечишимиз мумкин.

Ҳамдам (*Мушфиқийга*). Бу ёққа келиб кет. (*Бир чеккага судрайди.*) Шу топдаёқ саройни бўшатиб қўй.

Мушфиқий. Сен ҳам бу ёққа келиб кет. (*Бир чеккага судрайди.*) Бекор айтибсан. Бир қадам ҳам ташқарига чиқмаймиз.

Ҳамдам. Сен мени шу аҳмоқ жавобинг учун бу ерга етакладингми?

Мушфиқий. Сен ҳам ўша аҳмоқ саволинг учун бу ерга етакладингми?

Ҳамдам. Эшак билан сенинг орангда қанча фарқ бор?

Мушфиқий (*Ҳамдам турган ерга ишорат қилиб*). Сен билан мени орамча.

Ҳамдам. Очларингдан тириштириб ўлдирмасам, юрган эканман. Ҳой маҳрамлар, азиз меҳмонимиз, улуғ донишманд ҳақими бемонанд Хожа Али Ҳусайн Бағдодий учун тайёрланган овқатлар тайёрми?

Ичкаридан овоз. Азиз қўноғимиз, улуғ донишманд, ҳақими бемонанд Али Ҳусайн Бағдодий учун аталган овқатлар тайёр!

Ҳамдам. Ё соҳиб, овқат тайёр. Қозонларнинг қопқоғи кўтарилган. Ошпаз капгирни қўлга ушлаб, чўмични белга қистириб амрингизга мунтазир. Гул ҳидли шўрва, анбарбў палов, заъфарон рангли қовоқсомса, қуртоба, пистаи хандон, мурғи бирён, кабоб улён, ширчойи буён. Нозу неъмат, ширин шарбат, сўк мастава, мошкичири, нўхатшўрак, атала, ҳалво, узум, ниманки истасалар муҳайё!

Али Ҳусайн. Хизмат кўрсатиши чакки эмас.

Мушфиқий. Ижозат беринг, соҳибимиз, биз ҳам сизга дастурхон устида хизмат кўрсатайлик.

Али Ҳусайн. Албатта, шундай бўлсин.

Овқатланиш саҳнаси.

Хизматкорлар қатор туриб мақтаб-мақтаб бир-бирларига товоқ узатадилар. Энг охири товоқларни Ҳамдам олиб Али Ҳусайнга бермоқчи бўлганида, Аъзам билан Мушфиқий йўлда тугтиб қолаверади. Бу ҳол бутун овқат давомида бўлаверади.

Биринчи хизматкор. Шўрва тайёр!

Иккинчи хизматкор. Қуён шўрва!

Учинчи хизматкор. Хушбўй шўрва!

Тўртинчи хизматкор. Лаззатли шўрва!

Ҳамдам. Мана, қуён қулоғидан пиширилган лаззатли хушбўй шўрва!

Мушфиқий билан Аъзам тутиб қолиб татиб кўрмоқчи бўладилар, лекин ҳаммасини ичиб қўядилар.

Мушфиқий. Шу шўрва лаззатлими, қуён қулоғидан бўлган шўрва хушбўй бўлар эканми, ўлгунча шўр, қўланса, чучмал шўрва бўлибди. Тағин саримсоқ солгани нимаси!

Товоқни бўшатиб қўядилар.

- 10 Биринчи хизматкор. Мана палов!
Иккинчи хизматкор. Ёғлиқ палов!
Учинчи хизматкор. Ширин палов!
Тўртинчи хизматкор. Анбарбў палов!
Ҳамдам. Мана, ёғлиқ, ширин, анбарбў палов.

Мушфиқий ва Аъзам суқатойлик билан паловга ёпишадилар.

Аъзам. Шу ҳам палов бўлдими! Ёғи доғ бўлмабди. Тағига олиб кетибди. Қуритилган майиз солибди. Ёғлиқ, ширин, анбарбў паловга майиз солинса, еб бўлмайдиган бўлар экан.

20 *Лаганини бўшатиб қўядилар.*

Биринчи хизматкор. Мана манти тайёр!
Иккинчи хизматкор. Пешнопдан бўлган манти!
Учинчи хизматкор. Аччиққина манти!
Тўртинчи хизматкор. Ёғлиқ манти!
Ҳамдам (*тушқун овоз билан*). Балки хўжамиз мантидан татиб кўрарлар? (*Али Ҳусайнга бермоқчи бўлади.*)

Мушфиқий билан Аъзам буни ҳам тутиб оладилар.

- 30 Мушфиқий. Нега татинмас эканлар, албатта татиб кўрамиз.

Аъзам. Ана холос, татиб кўргудай ҳеч нима ҳам қолмади.

Ҳариккови. Кўп ярамас манти, нуқул пиёз, хамирига илиқ ҳам ўтмабди. Бу овқат кишининг соғлигига зарар қилади.

Биринчи хизматкор. Ҳалво тайёр!

Иккинчи хизматкор. Ширин ҳалво!
Учинчи хизматкор. Мағз ҳалво!
Тўртинчи хизматкор. Қандин ҳалво!

Ҳамдам (*жуда ҳам ўзини йўқотиб*). Ҳалво.

Мушфиқий билан Аъзам. Қани, бу ёққа бер.
(*Олиб ейдилар.*)

Мушфиқий. Вой, вой, ҳаммаёққа оғриқ туриб кетди, яна қийноққа қолдик.

Аъзам (*ерга йиқилади*). Биз заҳарландик. Овқатларда оғу бор экан. Унг биқинда шўрва қадалаяпти, чап биқинда палов ичакларни еб ташлаяпти. Мана бу ерни ҳалво ачиштираяпти, бу ерни эса манти жазилатаяпти. Вой дод, биз ўладиган кўринамиз, алвидо!

Али Ҳусайн. Буларга нима бўлди?

Мушфиқий билан Аъзам. Бақрайиб туриб ўлиб кетаверамизми? (*Али Ҳусайн олдиға эмаклаб бориб.*) Уҳ, бизларга шифо бер, соҳибимиз. Бизни ажални чангалидан қутқариб ол! Овқат эмас, бало едик.

Ҳамдам. Падар лаънат найрангбозлар.

Али Ҳусайн. Худойимга сад ҳазор бор шукур. Яхши ҳам бу овқатлардан бир луқма ҳам менга тегмади. Сизларни қандай қилиб олиб қола оламан энди? Айт, қаеринг оғрияпти?

Мушфиқий. Ҳаммаёғим.

Али Ҳусайн. Қорнингми? (*Мушфиқийга қўли билан тегади.*)

Мушфиқий. Бирданига енгил тортиб кетдим. Яна бир марта тегиб қўйинг, кўрмагандай бўлиб кетай.

Аъзам. Менга ҳам тезроқ муборак қўлингизни тегсинг. Уламан.

Али Ҳусайн бир қўли билан Мушфиқийга, иккинчи қўли билан Аъзамга тегади. Ҳар икковлари ирғиб ўринларидан турадилар.

Мушфиқий ва Аъзам (*бақирадилар*). Бу ахир мўъжиза, мўъжизанинг ўзгинаси. Оғриқ йўқолди. Муборак қўлингиздан шифо топдик.

Али Ҳусайн. Бунда таажжуб қиларлик ҳеч нима йўқ. Менинг қўлим ҳарқанақанги ўлимдан ҳам олиб қолади. Аммо бу ҳодиса эртага амир саройида батафсил сўйланиши керак.

Мушфиқий. Бўлмасам-чи. Биз бу мўъжизани бутун дунёга ёямиз. Биз бу билан икки мартаба ҳақими бемонанд Али Ҳусайн Бағдодийнинг шифобахш

қўлида ўлим чангалидан омон қолдик. Миннатдорлигимиз ер билан осмонга сиғмайди. Аммо шу билан бирга биз яна ҳам бахтиёрмизки, сизга келтирилган овқатларни батамом ейиш билан, сизнинг қимматбаҳо ҳаётингизни хавфу хатардан сақлаб қолаверамиз.

Али Ҳусайн (*ғурурланиб*). Сиз мен билан бирга бўлган вақтларингизда сизнинг ҳаётингизга ўзим жавобгарман.

10 Аъзам. Биз ҳам сизнинг ҳаётингизни иштахамиз билан қўриқлашга қасамёд қиламиз.

Али Ҳусайн. Сен энди муғамбир, бемаза оғиз — коски саройбон, агар сен қизни мен айтган баҳога бермасанг, устингдан амирга арз қиламан. Амирдан сен учун оғир жазо талаб қиламан. Қани кетдик, навкарларим.

Ғазабланган Али Ҳусайн Мушфиқий, Аъзам билан бирга чиқади.

Ҳ а м д а м

(*ёлғиз*)

20 Муттаҳамлар қайдан келди бошимга,
Оғу қўшди ширингина ошимга,
Келган эди донишманд ёнбошимга,
Шундай насиба қўлдан чиқиб кетарму?

Тиллали хум Али Ҳусайн Бағдодий,
Йўқдир анинг фаҳм, ижроку саводи,
Юракни ўртайди тилласин ёди,
Оғзим очиб латта тиқиб кетарму?

30 Бу икки муттаҳам ҳар найрангга боп,
Уларнинг қўлига тушса Офтоб,
Лабга кесак суртиб, бағримни ўртаб,
Қўзимга бармоғин суқиб кетарму?

Бўлмайин, Ҳамдамжон, кейин овора,
Балога қилайин олдиндан чора,
Ҳўкиздеқ олдингга солиб кунжара,
Шаънингда афсона тўқиб кетарму?..

Ҳой азизлар, бу ерга чиқинглар. Худонинг инояти билан толеларинг яна наҳс босди. Олдиндан бир иложини қилмасак, мен Али Ҳусайндай ёмбидан, Офтобдай олмос парчадан, сизлар бўлсангиз шунча тараддуд билан

иззат-обрўдан ажраладиган бўлдик. Офтобни ҳам ола чиқинглар.

Ўғрилар О ф т о б н и судраб чиқадилар.

С а й и д. Ўзи нима гап?

Ҳ а м д а м. Қадамларингизга ҳасанот. Пойимизга тушган одам бор.

Х о л. Кимлар экан?

Ҳ а м д а м. Ҳалиги келган икки қишлоқи. Бириси шайтонга почча, яна бириси иблисга амакивачча бўлар экан. Улар менинг қўлимдан Али Ҳусайнни, Али Ҳусайннинг қўлидан бутун нозу неъматларни кўз очиб юмгунча тортиб олдилар. Тезроқ қизни яширмасак, улар нина тешигидан туя ўтказиб Офтобни тортиб оладилар. *(Уларга бир кандикни кўрсатади.)*

О ф т о б н и шу кандикка яширмоқчи бўладилар. О ф т о б тихирлик қилади, ялинади.

О ф т о б

Бир озгина мен шўрликка раҳм этиб,
Қамаманг зиндонга, амакижонлар,
Юрсангиз — юраин, турсангиз — турай,
Бўяманг сиз қонга, амакижонлар,
Кир ювиб, ош қилиб, тўнингиз ямай,
Қўймангиз армонга, амакижонлар.

Ҳ а м д а м. Опоқ қиз, даданг ҳофиз ўтган кўринади. Лекин бемаҳал қичқирган хўрознинг боши кетишини билмайдиган кўринасан. Қани, азизлар, яширинг.

Ўғрилар О ф т о б н и кандикка яширадилар. Чиқиб кетадилар. Мушфиқий билан Аъзам чиқади.

Аъз а м. Мен худди Офтобнинг овозига ўхшаш хотинлар овозини эшитдим.

Мушфиқий. Шу гапга мени овора қилиб судраб юрибсанми? Қўшиқ айтган мен эдим. Масалан, *(куйлай бошлайди)*:

Кепак бирлан шакарни қиздириб талқон қилиб
бўлмас,
Азалда суст эшакни қамчилаб чаққон қилиб бўлмас.

Қани, бир саховатли одам чиқсаю, шу ерга ҳаммом

солиб, бу мақому бу овозларнинг гаштини суриб эшитса.

Мушфиқий энди, «Дод-эй, вой-ей», деб авжга чиқмоқчи бўлиб турганда, ўғрилар билан Ҳамдам кириб қолади. Мушфиқий билан Аъзам яшириниб уларга қулоқ соладилар.

Ҳамдам. Азизлар, эртага бор барака топ билан бозори азимда пул қиламиз. Бу тўғрида Али Ҳусайнга ҳам шипшитиб қўяман. У бозорга келади, пулни жарақлатиб қизни топширамиз. Нозик омонатдан қутуламиз.

10

Ўғрилар. Тезроқ бўлиш керак.

Аъзам (*ирғиб чиқиб*). Тўхтанг, ўғрилар! (*Ўғриларга ташланади.*)

Ҳамдам билан ўғрилар қочадилар. Мушфиқий билан Аъзам уларни орқасида, ўғрилар бир хужрага яширинади. Ўғрилар иккинчи эшикдан чиққанида, Мушфиқий билан Аъзам шу ерга кирилади. Ҳамдам дарров уларнинг устларидан эшикни занжирлайди. Улар қамалиб қоладилар. Ҳамдам келиб кандикни очади, Офтобни ўғриларга топширади.

20

Ҳамдам. Қани, илдам қочинглар, азизлар. До-нишмандга айтаман, эртага бозорга боради.

Ўғрилар Офтобни етаклаб қочадилар. Мушфиқий билан Аъзам деворларни мушлаб бақирадилар.

Мушфиқий билан Аъзам. Очинглар, муттаҳам ўғрилар! Бари бир биздан қочиб қутула олмайсизлар. Очинглар, дейман. Сен саройбонни қараб тур!

Қумри келиб қолади. Улар тақиллатаётган эшикни очиб юборади.

Мушфиқий билан Аъзам эшик очилиши билан Қумрини ўғри фаҳлаб унга ташладилар.

30

Қумри. Вой, айланайлар, бу мен, оҳ, Мушфиқий! (*Ҳушидан кетиб йиқилади.*)

Аъзам. Айт, муттаҳам ўғри, Офтобни қаерга яширдинг?

Мушфиқий. Тўхта, бу менинг хотиним Қумринисо экан. Яхши ҳам ўзим ёнида бўлмаганим, бўлмаса мени ҳам қўшиб калтаклаган бўлар эканмиз.

Али Ҳусайн чиқади.

Али Ҳусайн. Нима шовқин-сурон? Қандай рас-

во сарой экан ўзи. Қўчмасам бўлмайди. Бу ким? Офтобми?

Мушфиқий. Ҳа, Офтоб.

Али Ҳусайн. Унга нима қилди? Тирикми, нафаси борми? Менинг тиббий китобларимда айтилишича, нафас олмаган киши кўпинча ўлган бўлади.

10 Мушфиқий. Ҳикматни қаранг-а, нафаси бор, фақат ўзидан кетган. Бу сизнинг ҳусни баркамолингизни бир марта яширин томоша қилмоқчи бўлган экан, савдогарлар билиб қолиб урдилар. Биз аранг ажратиб олдик. Ҳуши кетар экан: «Оҳ, келсангизчи менинг азизим Али Ҳусайним, донишмандим», дедию ғиқ этиб кетди.

Али Ҳусайн. Шундай дедими-я, о, бечора қиз.

Мушфиқий. Сиз шу ерда бунга қараб туринг. Биз ўша золим савдогарларни тутиб келамиз. Ҳали замон ўзига келиб қолар. Айниқса, сизнинг муборақ мўъжиза қўлингиз бир марта тегса, бас.

Али Ҳусайн

20

Ҳаким ҳозиқ донишмандман,
Жамолингга орзумандман,
Қаддинг кўриб кўп хурсандман,
Уйғон, Офтоб, жоним уйғон.

Худо билан чин сўзлашдим,
Хизр билан кўп излашдим,
Нархинг учун бир кўзлашдим,
Уйғон, Офтоб, жоним уйғон.

30

Ёшим улуғ, савлатим бор,
Билмасларга ҳурматим бор,
Қурт ҳам емас давлатим бор,
Уйғон, Офтоб, жоним уйғон.

Қумри (*ўзига келиб, ёрнидан туради, Али Ҳусайнни Мушфиқий деб ўйлайди*). Бу сенмисан?

Али Ҳусайн. Миёв.

Қумри. Сен мени танияпсанми, жоним?

Али Ҳусайн. Миёв.

Қумри. Қап-катта одам миёвлаганинг нимаси, аблаҳ! (*Бор кучи билан Али Ҳусайнни ура бошлайди.*)

Али Ҳусайн. Миёв.

40 Қумри (*уни дўппослайди*). Тагин миёвлайди-я, саёқ ўлгур, ҳув, бўғилиб ўлгур, осилиб ўлгур, сўйилиб ўлгур!

Али Хусайн. Войдод, ёрдам беринглар!

Ҳамдам билан хизматчилар чиқиб ғазабланган Қумрининг қўлидан уни ажратиб оладилар.

Тўртинчи кўриниш

Бозор саҳнаси

Нонвойлар, мевафурушлар, мешкобчилар, эски-туски йиғувчилар, саргарошлар ва бошқаларнинг харидор чақирган овозлари.

10 Кабобчи. Барра кабоб, барра кабоб!
Сомсапаз. Ҳой, иссиққинаю ёғлиғига, келинг!
Мешкоб. Обихудойи, обихудойи, оби Чашмаи калон, оби сард, обихудойи.

Мевафуруш. Қандин нишолда, тухми дурда, мағзи бодон, писта хандон, келиб қолинг.

Пояки. Шинавандага сотаман, Қарши тамакиси, ўткир нос...

Мушфиқий эшак минган, Аъзам бозорга кириб келадилар. Мушфиқий куйлайди.

Мушфиқий

20 Салом сизга, олақуроқ аҳли бозор,
Бани одам дастингиздан чекар озор,
Ун ялаган аллоплар, қон ялаган қассоблар,
Пули йўққа бозорингиз мисли мозор,
Бир калава ипдан мудом бир сўм фойда,
Пичоғингиз доим сизнинг ғарчча мойда,

Қизил юзли чойфуруш, хўқачада мойфуруш,
Эй «донолар», айтинг, чўри бозор қайда?

Аъзам. Ўз бемаза қўшиқларингиз билан бозор аҳлини ҳам, мени ҳам зериктирдингиз. Тезроқ юриб ўғриларни қидирайлик.

30 Мушфиқий. Сабр қил, бу ер, ахир, бозор. Шошган қиз эрга ёлчимас, деганлар. Ун ўғрини танлаб бир ўғрини оладиган жой. Ҳозир биз бориб хотинлар устбоши сотиб оламиз. Ана ундан сўнг мен сенга онт ича оламанки, шу куннинг ўзиёқ севганинг билан қовушасан. Ишнинг бу томони буткул тайёр. Энди арзимаган бир жиҳати бор холос. У ҳам бўлса — пул.

Мушфиқий. Мен ҳам, шундайдир, деб ўйлаган эдим. Пулдорлик кишини аҳмоқ қилади. Хўш, бу томонини энди нима қилдик?

Аъзам. Мен бу томонини ўйлаб қўйганман. Сиз менга керакли пулни қарз берасиз, бир оз фурсат ҳам берасиз. Мен тўлайман.

10 Мушфиқий. Яхши маслаҳат. Афсуски, мен бу иккисининг ярмисини бажара оламан. Яъни, мен сенга пул беролмайман. Чунки, унинг ўзи менда йўқ. Аммо, фурсат масаласига келсак, сен менинг қадрдон дўстим бўлганинг учун, истаганингча бера оламан. Мабодо менда пул бўлганда ҳам бари бир бермас эдим. Чунки, дўст кишига пул бериш — ҳам дўстингдан, ҳам пулингдан ажралдинг, деган сўз. Бу икки тарафлама мо-тамга ақлли киши чидолмайди.

Аъзам. Бирорта нарсани сотишга тўғри келади.

Мушфиқий. Масалан, нимани?

Аъзам. Ҳеч бўлмаса эшакни.

20 Мушфиқий. Айтишга осон. Биласанми, бу эшак ким бўлади? Бу эшак — мен билан хотинимнинг яқин дўстимиз. Ўзи Этемас эшакнинг авлодидан. Шунинг учун ҳам эт емайди. Кўп азиз эшак.

Аъзам. Бўмағўр гап. Сизнинг эшагингизга қараганда азизроқ, зўрроқ, гўзалроқ эшакларга бозор тўлиб ётибди.

Мушфиқий. Дуруст айтасан. У эшаклар билан биз дўстлаша олмаймиз. Агар Қумри эшакни сотганимни билса, мен юкимни кўтариб у дунёга кўчишга мажбур бўламан.

30 Аъзам. Нима учун?

Мушфиқий. Чунки бу дунёда менинг ортиқ ишим қолмайди. Мен шундай эшакдан қандай қилиб ажраламан? Мен унинг ҳўтиклигини, курраллигини, йигитлигини биламан. Мана умри боқий экан қирчиллаган дўнон эшак бўлди. Мен сотаман, деганда ҳам эшакнинг ўзи буни истамайди.

Аъзам. Истайди.

Мушфиқий. Йўқ, истамайди.

Аъзам. Жон-жон деб турибди.

40 Мушфиқий. Қалласини кесганда ҳам унамайди.

Аъзам. Ўзи менга: «Мушфиқийнинг сиқигида азобда яшаганимдан сотилиб кетганим яхши», деган.

Мушфиқий. Сен ҳали эшакка ишондингму менга ишонмадингми? Нега шу гапни ҳозир ҳам айтмайди?

Аъзам. Сиздан ҳижолат чекаётибди. Ана, кўрдин-

гизми, сотилиш овозаси чиққандан кейин хушэқиб, қулоғини солинтириб турибди.

Мушфиқий. Э-э... Ҳа, ҳа... Бўлмаса уни сотамиз. Аъзам, сен бир чекага чиқиб тур. Мен у билан хайрлашай. У сендан уялади.

Аъзам бир чеккага чиқади.

(Уни қучоқлайди.) Хайр, азиз рафиқам.

Аъзам. Хайр.

10 *Мушфиқий зарда билан бурилиб кетади. Аъзам унга эргашади.*

Мушфиқий ўз бўйига муносиб хотинлар кийими олади.

Мушфиқий. Шу топда менинг хотиним кўриб қолармиди-я, тоза танбеҳимни берар эди-да, ёдимга тушса ҳам кўрқаман.

Қумри кўриниб қолади.

Аъзам. Хизрни йўқласангиз бўлмасмиди. Оғзингиздан чиқмай алвастидай ҳозир у нозир!

20 Мушфиқий. Нима, ким?

Аъзам. Қим бўлар эди, янгам келяптилар.

Қумри. Ҳа, ҳа, сиз ҳали шу ердამидингиз?

Мушфиқий. Мен ўлдим. (Аста-секин йиқилади.)

Қумри. Худо кўтаргур дайди! Энди мендан ҳадеб қочаверишингнинг сабабини билдим, янги ёр топилганда, эскисидан кечмоқ керак экан-да? Худойим билдирса кимга оғушта бўлганингни ҳам билиб оларман. Хув тусингни ел есин!

30 Мушфиқий. Мен бу фоний дунёдан аллақачон ўтганман. Жон баҳаққа таслим қилганман. Сенинг ўша ўлик танларга жондай ёқадиган хушмақом овозинг қулоғимга кириши билан жоним таним билан видолашиб кўя қолди.

Қумри. Улсанг — жойинг жаҳаннам, устингдан чиқиб қолдим-да, а? Ҳу ўша ўйнашингга устбош, сарупо олган кўлларинг ерларда чирисин. Худойим-эй, нега уни бир кунликка учратибгина кўя қолмайсан.

Аъзам. Мурданинг олдида шаккоклик қилаверманг, амма. Биз сарупо эмас, Мушфиқийга кафан олаётган эдик.

40 Қумри. Икковингиз ҳам ёлғончисиз. Мен бунинг сарамас бўлгур башарасидан тирик эканини кўриб турибман.

Аъзам. Бир мусулмоннинг гапига ҳам ишонингда, амма, бу ўлган ахир.

Мушфиқий. Тўғри.

Қумри. Ўлган бўлса нима учун қўл-оёғи милтиқнинг ўқидай қимирляпти?

Мушфиқий. Чунки тоб ташлаб чирияпман. (Акса уради.)

Қумри. Акса урапти-ку?

10 Аъзам. Аммажон, акса ураётган Мушфиқийнинг ўзи эмас, балки унинг гуноҳсиз арвоҳи. Эшитмаганмисиз ахир, жаннати бўладиган ўлик акса урар эмиш. Эй, худо раҳмати Мушфиқийнинг руҳи, бизга айт, ҳозир сен нечанчи осмонда кетяпсан, жаннатга етай дедингми, йўқми?

Мушфиқий. Бир гала арвоҳлар учиб кетяпмиз. Илгари ҳам ўлиб кўрган корафта бир чўлоқ арвоҳнинг гапига қараганда ҳализамон етиб қолар эканмиз.

20 Аъзам. Хўш, ана энди нима дейсиз, агар шу гапдан кейин ҳам унинг ўлганига ишонмайдиган бўлсангиз, мен тилимни тишлайман, бошқа гапим йўқ. Бир хил мурда сергапликни ёқтирмайди.

Мушфиқий. Бу гап жуда тўғри.

30 Қумри. Ўлган бўлсанг ўлгандирсан, ўлим ҳақ, майли бунга ишонай. Аммо-лекин, жаннати бўлдим, деганингга ишонмайман. Чунки, ўтган чоршанба куни Маърифат сатангнинг уйида мушкулкушод бўлган эди. Шунда эшонойим китоб ўқиб бердилар. Китоб сўзига қараганда, ҳар киши ўз шаръий хотинидан бир кеча бўлак ўринда ётса, худойимнинг арши курсиси ларзага келиб етти дўзах пишқирар эмиш. Сен бўлса худонинг газабидан кўрқмай, мендан қочганинг-қочган. (Ийглай бошлайди.) Албатта дўзахисан, сенга жаннат чикора?

Мушфиқий. Ана жаннатнинг дарвозасига ҳам етдик. Катта дарвоза ахлат ташиётган аравалар билан банд бўлгани учун бизни омбордан эмаклатиб олиб кираяптилар. Войдод!

Қумри билан Аъзам. Нима қилди?

40 Мушфиқий. Мени жаннатнинг чаёни чақиб олди. Ана холос, тирикликда ичиккан жаннатга ҳам етдик. Олдимда буғдой пишиб ётибди-ку, татиб кўришдан кўрқаяпман. Тагин Одамдай ҳайдалиб юрмай. Ана дарахти тубо. Олмалар фарқ пишган. Жаннатнинг олмаси жуда жоноқи бўлар экан. Биттасини татиб кўрайчи. (Олмафурушнинг саватидан битта олма олиб ея

бошлайди.) Туфу, ичи қуртлаб кетибди. Мазаси ҳам асалга ботирилган турпдай чучмал.

Қумри. Вой, худойим-эй, нахотки ростдан ўлик? Шу ниятинг бор экан, бир-икки кун илгари шипшитиб қўйсанг ўлармидинг? Ёш бошим билан бева қолавераманми, а, энди?

10 Мушфиқий. Шипшитиб қўймадинг, эмиш, сен ҳам бировга осон тутаверма-да. Ўз ўлимни иқрор қилиш кимга ёқади? Яхшиликнинг кечи йўқ, деганларидай, айтмаган бўлсам, кўриб турибсан.

Қумри. Энди ман нима қилдим? Худойим-эй, ўзингнинг раҳминг келсин. (Йиғлайди.)

Мушфиқий. Йиғлама, хотин, йиғлама. Менинг ҳам жигарим эзилиб турибди. Ўзинг яхши бўлсанг, эрдан кўпи борми, бирорта ёш-ялангга тегиб оларсан.

Қумри. Тегмай ўлай, менга эрнинг кераги йўқ. Мен сенинг ўлишингни истамасдим, менга ким сендай бўла олади?

20 Мушфиқий. Қандай қилай, қазо экан, ўргилай, хотин. Ҳозир сен уйга қайт. Кечга яқин бирор чорак жигар кўтариб орқангдан бораман. Кабоб қилиб еймиз. Эрта билан ўз қўлинг билан ғассоллик қиласан, таъзиямни жойига қўйиб кўмасан. Менинг ўлганимни қўни-қўшнига билдириб юрма, фотиҳани баҳона қилиб чўзма-чалпак, ҳалво-талқоннинг пайдан бўладиганлар кўп бўлади.

30 Қумри (яна қаттиқроқ айтиб йиғлайди). Қора соқол қадрдоним, Мушфиқим, вой, эрим, энди сизни қайдан топарман, жигарим.

Мушфиқий. Жигарни олиб бораман, дедим-ку.

Қумри. Мен сенга кунжут, ҳалво олиб қўйган эдим, энди уни ким ейди, вой эрим!

Мушфиқий. Ҳар галги ҳалво бўлса, ҳали ҳам ўзим ейман. Энгак ташлаётганимда ўлгундай оч эдим, жаннатда тўярман, десам, бу ерда кўрмоқ бору емоқ йўқ экан. Кечқурун мен боришимга ҳалвонгни сақлаб қўй, пашша ўтириб кетмасин.

40 Қумри. Мен сени деб ҳалвофурушни қандай алдаганимни билсанг эди.

Мушфиқий. Қандай ақлли иш қилдинг?

Қумри. У ҳалво тортаётганда ҳалво оғир келсин учун тарози паллага ўзимнинг олтин билакузугимни секин ташлаб қўйдим. Билмай қолиб тортаверди.

Мушфиқий. Билакузук нима бўлди?

Қумри. Ҳалвофуруш сезмай олиб кетди.

بسم الله الرحمن الرحيم قدومنا على هذا الموضع من بلادهم...

موسيقى - تيزمان بوشدا...

لوزان - جراتور...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

موسیقی - خیر و خوشتر...

«Мушфиқий» комедияси таржимаси қўлёзмасидан бир саҳифа.

Мушфиқий (*ярим туриб*). Барака топ, барака топ, хотин. Сен ичкаридан, мен ташқаридан ана шундай бир-биримизга қайишаверсак, тез фурсатда рўзгоримиз гуллаб кетади. Қани жўна, тезроқ жўна, тараканадан илгари ўликнинг чеккасини тириштиравериш арвоқларга хуш келмайди.

Қумри. Хайр, азизим Мушфиқий. Оҳ худойим-эй, битта Мушфиқий билан ер тўярмиди? Нега унинг жонини олдинг?

10 Мушфиқий. Емон-яхши иш ўтган бўлса рози бўл, ёстиқдошим Қумри. Хайр.

Қумри чиқиб кетади. Мушфиқий ўрнидан дикка туради.

Мушфиқий. Аъзам, қани тез бўл. Ҳали ишимиз жуда кўп.

Қассоб гўштини мақтаб, ўйинга тушади.

Қ а с с о б

Минг қўрадан битта қўйни танлаб сўйдим,
Қансрамга оёғидан осиб қўйдим,
Шўрвасидан ичмай туриб ўзим тўйдим,
Олган хурсанд, олмаганга армон бўлур.

20 Юзи қаро бўлур эмиш алдамчилар,
Қайраб турсам пичоғимдан мой томчилар,
Келинг тезроқ, ямоқчилар, ҳаммомчилар,
Эчки гўшти йўқдир, десам ёлғон бўлур.

Чакса десам, саксон пайса ҳам чиқмаса,
Одам деманг эритганда нам чиқмаса,
Гўшт олсангиз суяк ундан кам чиқмаса,
Дастурхонда дуо қилинг, арзон бўлур.

Али Ҳусайн билан бирга ўғрилар чиқадилар.

30 Али Ҳусайн. Ақл ва дониш уни яна бир марта кўришимни талаб қилади.

Ўғри. Лекин ҳикмат буни рад қилади. Чунки мато нозик. Мушк қутисини очиш билан ҳиди оламни тутгандай, бу иш пинҳон бўлгани хўб. Ҳар қанча хилват ўз ихтиёрларида. Бу ҳикматларни ахир биз сизга эмас, сиз бизга айтишингиз керак.

Али Ҳусайн (*ғурур билан*). Тўғри! (*Пулни тўлайди.*)

Офтоб қолади. Ўғрилар кетадилар.

Донишмандлар шундай харид қиладилар. Бу савдомиз кўп яхши бўлди. Донолигимни ишлатиб, маъжуни фалосифа китобларимни ағдариб ўйлаб қарасам, бу қиз ўғирлик қиз бўлса керак. Чунки нархининг арзонлиги, сотувчиларнинг қистови шунга гувоҳлик берар эди. Қани сўраб кўрай-чи. Айтинг-чи, эй гўзал маҳлиқо, сиз бировнинг исмат пардада ўтирган қизи эмасмисиз, сизни булар шабохун уриб қочирмадиларми?

К а м п и р. Шундай.

А л и Ҳ у с а й н. Ана, айтмадимми, овозини қаранг-а, худди хитой пиёласини чертганга ўхшайди. Мен гарчанд Мисру Истанбул, Тароблису Андалус, Эрону Туронни кездим, бундай гўзални кўрган эмасман. Бу неъматни амирга ҳам пешкаш тутишга хайфсинади киши.

К а м п и р. Албатта, жаноби ҳаким.

Мушфиқий билан Аъзам бозор айланиб шу ерга келиб қоладилар.

Аъзам (кампирга ташланади). Жоним, Офтобим, Офтоб! Энг охири сени излаб топа олдим.

Мушфиқий (уни туртиб). Ул-э ҳароми, ҳар гал ҳам ишни пачава қилиб юрасан. Бир нафас ҳап тур.

А л и Ҳ у с а й н. Дўндиғим, жоним, мен сенинг раъйингни синдиришни истамайман. Сен мен билан қоласан. Амирга эса бошқа бирор нарса пешкаш қилармиз. Ақлу дониш ва ҳикмат шуни талаб қилади. Ижозат бер, ўша Аштархон олмасидай юзингдан, Хабашистон кечасидай сочингдан, Миср қалдирғочининг қанотидай қошингдан, Машад гумбазидай бошингдан бўсалар олай. (Чачвонни кўтариб бадбашара бир кампирни кўради.) Қудратингдан ўргилай, парвардигор!

Мушфиқий, Аъзам. Қудратингдан ўргилай, парвардигор!

А л и Ҳ у с а й н (ҳайратда). Мен-ку оламда тенги йўқ бир қизни ҳикмат ва ақл далолати билан харид қилган эдим. Унинг ўрнида менинг бутун ҳакимлигим тузатишдан ожиз бўлган қулғуна бир башара.

К а м п и р. Ё донишманди аъло, ё ҳакими бебаҳо. Қудрати азалнинг ҳикматлари тўғрисида ҳамниша авомга панду насиҳатларни дариф тутмас эдингиз. Судан чўлида туя тухум қилганини, Қизил денгиз балиқлари каптар бўлиб учганини, Ҳиндистон тўқайларида бир ҳайвон кўз юмиб очгунча етти рангга бўялганини айтгучи ҳам ўзингиз эдингиз. Нега энди арзимаган бир ҳодисадан мунча ҳайратга тушдингиз? Мен ҳам аслида

ой деса ой, офтоб деса офтобдай сўлқиллаган бир қиз эдим. Ҳар тўқисда бир айб дегандай, менинг тўнг, ўжар, хушёқмас, гап ботмас ҳулқларим бор эди. Шу хулқларим билан бир кун муштипар онамга озор бердим. Онам ҳақжў бир хотин эди. Менинг ҳақимда: «Илоё, иловандо, бетинг кепчикдай шишиб, энгагинг кирпининг елкасидай тукли бўлсин», деб дуо қилди. Яна бошқа дуолари ҳам бор эди-ю, айтишга ҳазратларидан уяламан. Дуоси ижобат бўлди. Кўриб турибсиз, яна худо халлоқи карим. Сиз менга парваришни яхши қилаверсангиз зора илон пўст ташлагандай бешўн йилнинг мобайнида аслимга келсам.

10

Аъзам (*Мушфиқийга*). Оббо, бизни ҳам алдадилар, денг.

Мушфиқий. Хаф, бу ҳодисаларнинг кўзига тикилиб туриш — келажакнинг сирларини менга очиб беради.

Саҳнага Ҳамдам кириб қолади.

20

Ё донишманди аъзам Али Ҳусайни Бағдодий, қаранг, бизни ва сизни алдаган киши шунинг ўзи. Жавоб бер, малъун, Офтобни қаерга яширдинг?

Ҳамдам. Азизлар, раҳмларинг келсин, менинг гуноҳим йўқ. Бу ишни қилган — ўзини сизга савдогар деб таништирган ўғрилар эди. Улар мени ўлдириш билан қўрқитдилар. Ҳатто менга бу иш учун пул ҳам бермоқчи бўлдилар. Мен қабул қилмадим.

Мушфиқий. Офтоб қани?

Ҳамдам. Офтобни ўғрилар, амирга сотамиз, деб олиб кетдилар.

30

Мушфиқий. Марҳаматли валинеъматимиз, сизни алдаганларини қаранг-а!

Али Ҳусайн. Малъунлар, сен ҳам шуларнинг бириси!

Ҳар учовлари Ҳамдамга ёпирилиб, уни ура бошлайдилар. Ҳамдам қочади.

Тубан, ёлғончи, ҳали сен мендай донишманди замонни алдамоқчи бўлдингми. Мен сенинг устингдан амирга шикоят қиламан.

40

Мушфиқий. Албатта шикоят қилинг.

Али Ҳусайн. Ҳимоят талаб қиламан.

Мушфиқий. Яхши қиласиз.

Али Ҳусайн. Тўхта-чи, сен ҳам шу алдашларга иштирокчиларнинг биттасисан-ку.

Мушфиқий. Ия, зоти шариф, нима бўлиб бундай

фиқр жанобингизнинг ноёб миянгизга келди? Ўзингиз бизни мулозим этдингиз. Бизнинг вазифамиз сизни ўйнатиш-кулдириш эди. Кўз — қўрқоқ, қўл — ботир, деганларидай, сизни бир оз кулдирмоқчи ва давлатингиз миннати бажо келтирмоқчи эдик. Шу топда бўлса у муттаҳамлардан интиқом олиш юрагимга орзу бўлиб қолди. Валинеъматимиз Али Ҳусайн Бағдодий, бўркингизда билингким, биз бу интиқомни фақат сиз учун олмақчимиз. Офтоб қўлтиғингиздаги жиззали кулчадай сизники бўлади. Бизга ишонаверинг.

Али Ҳусайн. Хўп, бу ишни қандай бўлдира оласан?

Мушфиқий. Саройга киришга уннаб кўраман, дарвозабон ошнам. Шу орқали ўғриларни ушлатиб, жазои олийга, мабодо зарур бўлса маъқуллаб, Офтобни ажратиб келаман.

Али Ҳусайн. Ана бу илмга ҳам, маъжуни фалосифага ҳам тўғри келадиган ҳикмат. Лекин тезроқ бор. Айни вақтдаги тезликнинг икки фазилати бор: ҳукамолар айтибдирларки, бириси — қиз бутун қолади, иккинчиси — қиз бутунлигича амирники бўлади. Шу фалсафадан аҳли илмнинг хулосаси: Али Ҳусайн Бағдодийнинг шуҳрати беҳалал бўлади.

Мушфиқий. Ўлгунча гўл одамлармиз-да, ҳикматнинг кучлилигини қаранг-а. Шу ҳикматларга қўшимча фуқаронинг ҳам бир ҳикмати бор.

Али Ҳусайн. Нима экан?

Мушфиқий. Е тўним ҳикмати.

Али Ҳусайн. Яъни?

Мушфиқий. Амир саройи шу қишлоқи хирқа тўнимга дастурхон ёзмайди. Янги тўн олишга фуқароликнинг умумий тумови бўлган пулсизлик йўл қўймайди.

Али Ҳусайн. Сен ҳикматдан бефаҳм оддий фуқаро бўлганинг учун шу сўзни менга айтаётгандирсан. Ахир бу ойнада (*ўзини кўрсатиб*) ўзингни кўрмайсанми? Бутун давлатимга (*Мушфиқийни кўрсатиб*) шу мурдор чеҳрани харид қилдим.

Мушфиқий. Энди нима қилдик? Ҳа... Ечинг.

Али Ҳусайн. Нима, менми?

Мушфиқий. Ҳа-да, сизнинг шу савлатингизнинг ўзи ўн сарой, йигирма беш ҳарамга арзигулик. Мен сизнинг, одамга либос — эшакка тўқим, дегандай, шу либосингиз билан борсам, эшик қолиб туйнукдан ҳам кира оламан. Ўз устимдаги хирқаларни бўлса ҳалиги айтганим дарвозабонга бераман. Чунки у бечора са-

ройдан бод юқтириб дўст — ошноларни ҳам пешкашсиз қабул қилмайдиган бўлиб қолган.

Али Ҳусайн. Мен ўзим нима қиламан?

Мушфиқий. Сиз бизга саломатлик ва ўзингизга сабр тилаб, кутиб турасиз.

Али Ҳусайн. Мендай бир донишманднинг куппакундузи, бозор ўртасида ярим яланғоч қолишим ҳикматда айтилмаган-ку?

10 Мушфиқий. Ҳикматни кишилар ўйлаган. Биз яна бошқасини ўйлаб кўрамиз.

Али Ҳусайн. Қандай ҳикмат?

Мушфиқий. Сизни ана шу сандиққа солиб кетамиз.

Али Ҳусайн. Мени сандиққа?! Мен бундай ҳикматни ҳеч бир китобда кўрган эмасман.

Мушфиқий. Ҳикмат кўрнинг таёғидай икки бошли бўлади. У ёғидан тутса ҳам бу ёғидан тутса ҳам бари бир. Истанг — сандиққа тушинг — Офтоб сизники, истаманг — пешкашсиз подшоҳга йўлиқинг.

20 Али Ҳусайн. Ҳақиқатан... қийин масала.

Мушфиқий. Вақт ўтяпти.

Али Ҳусайн. Хайр, яхши, биринчисига кўндим (*Ечина бошлайди.*) Лекин алдама.

Мушфиқий. Донишмандмисиз?

Али Ҳусайн. Албатта.

Мушфиқий. Донишмандлар ҳам алданадиларми?

Али Ҳусайн. Алдасалар — алдайдилару алданмайдилар.

Мушфиқий. Демак сандиққа тушаверинг!

30 Али Ҳусайн (*нон сандиққа тушади*). Бу ер жуда тор ҳам қаттиқ.

Мушфиқий. Торлиги учун кўнглингизни кенг тутсангиз бас. Қаттиқлиги учун сиз аввал мана бу қопга, сўнг сандиққа тушасиз, олам халос.

Али Ҳусайн. Сенга ишонаяпман-а, ёдингда бўлсин. (*Қопга тушади.*) Жуда ҳам тор, жуда ҳам қоронғи.

Мушфиқий. Унглингизни босиб ётсангиз, ўзингизга ўнгайроқ бўлади.

40 Али Ҳусайн. Тез қайтасизларми?

Мушфиқий. Бу гап бир маротаба зикр қилинди. Бир соатга қолмай, бизнинг ҳақгўлигимизга ўзингиз ишонасиз.

Али Ҳусайн. Кутдириб қўйманглар.

Мушфиқий билан Аъзам сандиқни ёпадилар.

(Сандиқдан.) Бу ер жуда ҳам дим, тез келмасаларинг бўғилиб ўламан!

Мушфиқий (қайта кийиниб). Озор чекаверманг! Қани, Аъзам, шу топдан бошлаб мен Али Хусайн Бағдодий, сен бўлсанг менинг ёрдамчимсан. Чунки, бир талай шоирлар тахаллус янгилаб фалокатдан қутулганлар. Иложини топсак сени ҳам бошқатдан кийинтирамиз.

Аъзам. Нима десангиз мен рози. Лекин Офтоб топилса бас.

Чиқиб кетадилар.

Чодирхаёл ўйини кетди. Қизиқчилар, ёғочоёқлар, муаллақбозлар ўйнайдилар. Ҳаммадан пуллар йиғилди.

Али Хусайн (инграган овоз билан). Мени қутқаринглар.

Шунинг устига саҳнага Ҳамдам кириб қолди.

Ҳамдам (соқсоқланиб). Оҳ, вой, оҳ, вой-ей. Тоза ҳам дўппосладилар-да. Бир бурда ҳам соғ жойим қолмади. Вой-вой, а? Бу инграётган ким?

Али Хусайн (сандиқ ичидан). Ҳой, ёрдам беринглар!

Ҳамдам. Ким бу?

Али Хусайн. Қутқаринг.

Ҳамдам. Кимни ким қутқаради? Сен меними, мен сеними? Ўзинг кимсан?

Али Хусайн. Менинг кимлигимни чиққанимдан сўнг биласан. Ҳозирча мени қутқар.

Ҳамдам. Бу ерда кимни кутиб ётибсан?

Али Хусайн. Ёрдамчиларимни.

Ҳамдам. Учрашишга белгилаган жойларингнинг саралигини қаранг-а, азизлар.

Али Хусайн. Мени бу ердан чиқариб ол, жуда сиқилиб кетдим. Хизмат ҳақингни бераман.

Ҳамдам. Ахир сен қандай қилиб бу ерга тушиб қолдинг?

Али Хусайн. Оруз-ҳавас билан эмас, менга, шу иш яхши, деб уқтиришди.

Ҳамдам (сандиқни очади). Ия, ҳали қопда ҳам экансан-ку. Аҳмоқ одам кўринасан. Қани чиқ. (Қопни очади.) Вой қудратингдан ўргилай, парвардигор! Сиз ахир машҳур донишманд ва ҳаким Али Хусайн Бағдодий экансиз-ку. Тағин онадан туғилгандай шир яланғоч. Мана бу тўнни кийиб олинг. Ия, бозор ичида айб бўлади. (Тўнни ечиб беради.) Бозорга хазрати амир

келадиган кўринадилар. Ана, ҳудайчилар билан сарой
хизматчилари ҳам кўринишиб қолди.

Ҳудайчи. Амири дономиз бу ерга ташриф бую-
радилар!

Сарбозлар. Сувлар сепилсин, оройиш ва тартиб
сақлансин!

Мулозимлар
(саккиз киши, хор)

- 10 Бошимизга соябонсиз, соябон,
Тахтингиздан паст эрур бу осмон,
Ҳайбатингиз ваҳмида титрар жаҳон,
Кеча-кун тинмай деюр эл: «Ал — омон!»

Сиз эрурсиз бизлара пушти паноҳ,
Шафқатингиздан ўтолмас оҳу воҳ,
Ҳурматингизга эгар бош қанча шоҳ,
Ҳаммамизга меҳрибонсиз, меҳрибон.

*Доира, ноғора, карнай-сурнай ўйинлари билан; сарбозлар ўйини.
Амир кириб келади. У бир тахтиравонда, атрофини аркони дав-
лат ўраб олган.*

- 20 Амир арияси

Амири салтанатмен, халқ қонидин шаробимдир,
Етимлар бағри бу ичган шаробимга кабобимдир.

Фақирлар кўз ёшидин инжулар йиғдим хазидамда,
Худонинг олдида қилган менинг битта савобимдир.

Менинг қаҳрим билан ер титрадию осмон ларзон,
Қани Рустам билан Доро у Қайхусрав ҳисобимдир.

Қилич, қон зулму бедоду жафоу жабру сийму зар—
Менинг ҳар икки дунёда жавобимдир, жавобимдир.

- 30 Бугун марҳаматим авжида, арз тинглайман — фарз
қиламан. Уғрига — шафқат қиламан, жаллодларга —
илтифот қиламан. Сўра сўрайдиганингни, аҳли насаб.

*Уғрилар мулозимларнинг орасини ёриб-ёриб Офтобни етаклаб
келадилар.*

Уғрилар (таъзим билан). Шаҳаншоҳим саломат
бўлсинлар, биз Хоразмшоҳнинг фуқароларидан имти-
ёзли савдогарлармиз. Биз жаноби зилли илоҳнинг

пойи қадамларига узоқ эллардан арзимаган бир пешкаш, қўлларига сув қуйишга ҳам арзимайдиган бир канизак келтирдик. Балки жаноби ҳазратимизнинг ҳарам саройларига чўриликка арзир.

А м и р. Юкларинг қаерда?

Ўғри боши (довдираб). Қароқчи олди.

А м и р. Қимнинг тупроғида?

Ўғри. Жанобларининг сарҳадлари ичкарасида, тахминан ўн беш тош.

А м и р. Салламно. Мамлакатимнинг бўз ўғлонлари ўз амирларининг қасосини Хоразмшоҳлардан ола бошлабдилар. Қиз қаерда, келтиринг.

Ўғри боши (довдираб). Ҳузурингизда, марҳамат!

А м и р (тахтиравондан тушиб, Офтобга яқинлашади. Унинг чачвонидан қараб ўзидан кета бошлайди). Оҳ, хусни илоҳий, оҳ, малаклар ичида малак. Бу совғангиз илтифотга лойиқ, эй жаҳонгард савдогарлар. Менинг сизга илтифотим — бошингизнинг саломатлиги бўлади. Жон керак бўлса, кун ботмасдан шаҳардан чиқинглар.

Ўғрилар ўринларидан қўзғалмайдилар.

Мулозимлар, маҳрамлар, буларга бу ердан жўнашга ёрдам беринглар.

Мулозимлар уларни қувлаб чиқарадилар.

Яна Офтобнинг чачвонини кўтариб қарайди.

Оҳ, гўзал, сен менинг эсимни олдинг, юрагимга эга бўлдинг. Оҳ, Кўҳиқоф париси, сени кўрдиму ақлимни йўқотдим. (Тахтиравонга ёстаниб инграйди.) Ақлимни йўқотдим.

Мулозимлар. Жаноби олий ақлларини йўқотибдилар! Жаноби олий ақлларини йўқотибдилар! Сизга нима ёрдам берайлик, бизнинг муқтадир ва ноёб амиримиз?

А м и р. Мен ҳам билмайман.

Мулозимлар. Айтинг, донишмандлар, энди нима қилайлик? Жаноб ақлларини йўқотибдилар.

Донишманд. Йўқолган нарсани қидирадилар.

Мулозимлар. Қидиринглар, қидиринглар, қидиринглар, қидиринглар!

Ҳамма тўрт оёқлаб ердан қидира бошлайди.

Ҳалойиқ ўртасидан Мушфиқий билан Аъзам чиқиб келадилар.

Мушфиқий. Жаноби ҳашмат маоб, сизнинг баланд рутбангизни паст қилғудай бундай ёлғон мулозимлар мени сизга мурожаат қилишга мажбур қилди.

Амир. Айт!

Мушфиқий. Ижозатингиз билан, бугун уйқудан турганингизда ақлингиз ўзингиз билан биргамиди ё йўқми?

Амир. Ёдимда йўқ.

10 Мушфиқий. Ана кўрдингизми, султони жумлаи олам, биз шунчалик ҳақиқатга ета олдикки, агар жанобларида ақл бўлса эди, ана шу ақлнинг йўқолганлигига шунчалик аҳмоқлик билан ишонмаган бўлардилар, жанобларида ақлнинг ўзи бўлмагани учун унинг йўқолганига шунчалик тез ишона қўйибдилар. Қишлоқ мачитидан гилам йўқолмагандай, таги бўлмаган нарсани йўқотиш мумкинми?

Амир. Тўхта, тўхта нима демоқчисан? Мени, таги ақли йўқ, демоқчимисан?

Мушфиқий. Йўғ-э, амири аъзам.

20 Амир. Бу гапга қандай ботирчилик қила олдинг, аблаҳ?

Мушфиқий. Шаҳаншоҳим, агар сизнинг ақлингизнинг ўзи тагида бўлмаса, уни қандай йўқотишингиз мумкин? Ақл югуртирсангиз-чи, ахир?

Амир. Бундай демоқчи бўлсанг, бошқа гап. Хўш, масалани бунчалик осон ва бунчалик тез ва ақд билан ҳал қилаяпсан, ўзинг кимсан?

Мушфиқий. Мен сояи давлатларида, ҳаким ва донишманд Али Ҳусайн Бағдодий.

30 Амир. Али Ҳусайн Бағдодий? Мен сени аллақачондан буён кутаман. Келишинг билан сеиндим. Донолигинг билан баҳраманд, ҳакимлигинг билан мени хурсанд қилдинг.

Яна тантана бошланади.

Мулозимлар. Али Ҳусайн Бағдодий экан, донишманд экан, ҳаким экан, олим экан, доно экан. Шаҳримиз қадамларига пешкаш.

Ўйинлар бошланади. Мушфиқий таъзим қилади.

Амир. Бу йигит ким?

40 Мушфиқий. Ёрдамчим, мунажжим Хўжа Сайёр Кайқубодий. (Аъзамнинг биқинига туртади.)

Амир. Марҳамат қилсинлар.

О ф т о б (*Аъзамни пайқаб*). Аъзам.

Аъзам. Офтоб!

Мушфиқий (*Аъзамни туртиб*). Жим бўл!

Аъзам. Чидай олмасам қандай қилай?

Мушфиқий. Қани, сиз ҳам лутфан айтинг, шаханшоҳим, бу киши ким бўладилар.

Амир. О, бу бир олмоспора, бир хазина, буни мен ҳозиргина қўлга киритдим. Бу билан ҳарам саройим яна порлайди.

Мушфиқий. Оҳ, бадбахтман, бошимга тоғ ағдарилди!

Амир. Сенга нима бўлди?

Мушфиқий. Ишонаманки, ҳали сиз бу қизга тегмагандирсиз?

Амир. Йўқ.

Мушфиқий. Оҳ, шафқату марҳаматингга, ҳазор мартаба шукурлар бўлсин, қудратли парвардигор! Толеим ёр бўлиб ўз вақтида кела олибман. Амир алмўминин, кўриб турибсизми, устимиз гарду ғубор, ёрдамчим Хўжа Сайёр Қайқубодий бўлса аранг турибди. Биз йўл-йўлакай ўн манзилда от алмаштириб ҳузурингизга чопдик. Қушлардай қанотимиз бўлиб, даргоҳингизга учиб келолмаганимизга афсус еяр эдик. Жаноб олийларининг дурри бебаҳодай — қимматли ҳаётлари таҳлика остида эди. Менинг тилсимли дурбинимнинг, Хўжа Сайёрнинг устурлоби кўрсатишича, юлдузингиз наҳс ичида. Агар шу наҳс кўтарилгунча бу жонон билан суҳбатлашар экансиз, фожиали суратда марги муножот билан ўласиз.

Амир. Қандай хунук хабар! Бу қизни энди нима қиламан? Буни ахир менга совғага Хоразм савдогарлари келтирдилар.

Мушфиқий. Ана кўрдингизми, ҳам давлатингиз, ҳам мамлакатингиз, ҳам жонингизнинг қадимий душмани бўлган Хоразм шоҳлари бу қизни сизга жўртгага юборганлар. Айниқса, шу қизга тега кўрманг.

Амир. Бундай бўлиши мумкин эмас, балки сен хато қилаётгандирсан?

Мушфиқий. Марҳаматан менинг тилсимли дурбинимга қаранг ва ўз тақдирингизни томоша қилиб, бизнинг мулоҳазаларимизга тан беринг. (*Уzun бир дурбинни амирга беради. Амир узоқ қарайди.*)

Амир. Мен бунда ҳеч нарса кўраётганим йўқ.

Мушфиқий. Демак хатар жуда ҳам зўр экан, жаноб амир. Жинлар сизнинг кўзингиздан ўз тақдирингизни яширяптилар.

Амир. Бундай бўлиши мумкин эмас, ўйлаб кўр, балки хато қилаётгандирсан?

Мушфиқий. Сизни бу ишга ишонтириш учун баъзи тажрибаларни қилиб кўрсатишим мумкин. Библиб қўйингки, жинлар икки тоифа бўлади. Биринчи тоифа — Қўҳиқофдаги Абдурахмон парининг аскарлари бўлиб, булар сизнинг ҳимоячиларингиз, дўстларингиз. Иккинчи тоифа — Чангали Мозандарондаги Салосил девнинг аскарлари бўлиб, улар сизнинг ўлимингизни истовчи душманларингиз. Мен фақат ўзимгина билладиган ишлар билан ҳар икки тоифа жинларнинг ҳам кучларини синай оламан. Аммо бу тажрибани жаноби олийларининг қимматли вужудлари устида синаб кўришга ботирчилик қила олмайман. Агар ижозат берсангиз, кўмакдошим Хўжа Сайёр Қайқубодий устида амалиётга бошлайман.

Амир. Бошла.

Мушфиқий. Ҳозир ҳар икки тоифа жинларни чақириб, душман жинларни Хўжа Сайёр устига, дўст жинларни бу қиз устига юбораман. Агар Хўжа Сайёр қизга тегиш билан ўлмаса, демак душман жинларнинг кучи зўр келгани бўлади ҳамда сизнинг қизга яқинлашувингиз бир умр мумкин бўлмайди.

Амир. Жуда ҳам қизиқ тажриба. Қани, бошла, кўрайлик-чи.

Мушфиқий (*ўз дурбинига уннаб, парихонлар, сингари санноғлайди*). Ё Хўжа Сайёр Қайқубодий, тайёрлан, жинлар кела бошлади. Бошланди. Қизга яқинлаш. Қўлини ушла. Жаноби амир, амалиёт бориб турганда ҳеч ким уларга халақит бермаслигини сўрайман. (*Аъзамга.*) Уни қучоқла. Муҳаббат изҳор қил.

Аъзам Офтобни қучоқлайди.

Аъзам

Юзларингдек бу жаҳон боғида бир гулзор кам,
Гул қидирганда чамандин сен каби дилдор кам.

Офтоб

Йўлларида термилиб қолдим асири ишқ ўлиб,
Гарди пойингга сурарга чашми миннатдор кам.

Аъзам

40 Мен харидоринг қидирган битта олмоспорасен
Қадрини қўймоққа ҳатто бу жаҳон бозори кам.

О ф т о б

Дилни гар булбул каби олтин қафасда сақласанг,
Донани ёқут еганда чекмагай озор кам.

Ҳ а р и к к о в и

Ёр васлига етишмак лаззатин қилсак баён,
Шукурким, шукронаким, бу шеър ила ашъор кам.

Аъзам билан Офтоб ўпишадилар.

Амир. Бас, етар! Бундай барно йигитнинг азиз:
жонини бундан ортиқ хавфу хатарда қолишини иста-
майман. Тажриба тўхтатилсин.

Улар бир-бирларини эркалашда давом қиладилар.

Бас, етар, деяпман сизларга!

Мушфиқий. Шу кичкинагина амалиётдан сўнг,
менинг гапларимнинг тўғрилигига ишонган бўлсангиз-
керак, жаноби амир?

Амир. Оҳ, бу қизни ҳарам саройга олиб боринг-
лар. Мен, майли, толеимдан наҳс кўтарилиб, жинлар
ҳайдалгунча кутаман. Лекин бу тез бўладими?

Мушфиқий. Ўзимдаги бутун донишмандлик ва-
ҳикматнинг кучини аямай сарф қиламан.

Амир. Яхши. Менинг ҳаётимни бундай зўр таҳ-
ликадан қутқарганинг учун бугундан бошлаб сени
ўзимнинг бош мушовирим, яъни маслаҳатгўйим қилиб-
тайинлайман. Мен билан юр, сенинг соғ-саломат кел-
ганинг шарафига базми олий қурамиз.

Эски донишманд. Шундай қилиб, у амирга
донишманд бўлиб тайинландию мен ўрнимдан қол-
димми?

Мулозимлар. Машҳур донишманд ва ҳақими
бемонанд Али Ҳусайн Бағдодийни янги шарафли мар-
таба билан табриклаймиз!

Эски донишманд. Энди бутун иззат ва ҳурмат
уники бўладиган бўлди. Мен шарафсиз итдай даргоҳи-
дан қўвланадиган бўлдим. Йўқ, мен бунга чидаб тур-
олмайман. Мен унинг шуҳратли номига доғ соламан,
амир олдида ўз рақибимдан ўч оламан.

Мулозимлар. Салом сенга донишмандлар до-
нишманди. Салом сенга ҳақимлар ҳақими! Салом сенга
жаноби хазратнинг улуғ маслаҳатгўлари!

Ҳаммалари чиқиб кетадилар.

Парда

Бешинчи кўриниш

Амир саройи.

Мулозимлар ва эски донишманд.

Биринчи мулозим. Эй аслзод донишманд, бизга ўзинг ҳомий бўл. Амиримизнинг янги донишманд — маслаҳатгўйи иш бошлаганига ҳали икки кун ҳам бўлгани йўқ, аммо биз ундан етарли даражада жабру жафо тортишга улгурдик. Саройда ҳеч қаерга
10 бежавотирлик билан қадам қўйиб бўлмайди. Маслаҳатгўй ҳаммаёққа жин тутиш учун қопқонлар қўйган. Ҳали бу қопқонларга бирорта ҳам жин тушгани йўқ, аммо биз лўппа-лўппа тушиб турибмиз.

Иккинчи мулозим. Амир ошхонасида кечакундуз жин тутганда қопқонга қўйиш учун пистамағизли ҳалво пиширилади, кейин билиб қолсак, бу ҳалволарнинг ҳаммасини донишманднинг ўзи еяр экан.

Учинчи мулозим. Бизни ҳадеб қандайдир бир аччиқ дорини ичишга мажбур қилади. Бу дорини унинг
20 ўзи «Жинларга ўлим иксири», деб атайди.

Биринчи мулозим. Сенинг замонагда тинч ва осойишта яшар эдик, энди бўлса сарой танимаслик аҳволга келди. Мулозимлар ҳаммаси ўз сояларидан ҳам қўрқиб, якка-якка қисиниб, қимтиниб, қўрқиб, пушиб юрадилар. Донишманд ҳаммани жинлар билан чўчитиб қўйган.

Эски донишманд. Бошларингга тушган фалокат менга маълум. Бу донишманд менда анчадан буён ҳам шубҳа туғдириб юрибди. Амирнинг бўлса кўзи
30 кўрмайди, сўқрайиб қолган. Бу номуносиб одам амиримизнинг эс-ҳушини эгаллаб қўйибди. Мен донишманд тўғрисида унча-мунча сиру асрорларни фаҳмлаб қолдим. Аммо бу сирларни очиш учун яна сизлар менга ёрдам қилишларинг керак.

Мулозимлар. Биз бу важга қолганда қўлингиздаги шунқормиз, хизматингиздаги қул. Нима буюрсангиз тайёрмиз.

Эски донишманд. Мен сизнинг қўлингизга бир неча турли-туман саволлар ёзилган варақлар бераман. Сиз ана шу саволларни Али Ҳусайн Бағдодийга
40 берасиз. Биз ана шунда унинг не даража донишмандлигини синаймиз. Сизлар шунга ризомисиз?

Мулозимлар. Ризо бўлганда қандай, жаноби донишманд.

Эски донишманд. Қани, юринглар бўлмаса.

Ҳаммалари чиқиб кетадилар.

Мушфиқий билан Аъзам кириб келадилар.

Мушфиқий. Бир оз чидамли бўлишингни сўрайман, ишларимиз ўйлаган мўлжалимизга етиб қолди.

Аъзам. Хўп бўлади, мен нима десангиз шунга тайёрман.

Мушфиқий. Ҳозир сен амирнинг оғилхонасига бориб мирохўрлардан, айланиб келаман, деб битта яхшироқ от сўра, қаердан бўлса ҳам балиқчиларнинг катта саватидан биттасини топиб кел. Биз ана ўшанга Офтобни солиб олиб чиқиб кетамиз. Қолган ишларни бу ерда ўзим тўғрилайман. Мени ярим соатдан сўнг мана шу хонада кут.

Аъзам. Қувончим ичимга сиғмай кетяпти.

Мушфиқий. Тез бўл, югур.

Аъзам. Кетдим. (Кетади.)

Мушфиқий ёлғиз қолади. Бир тўда мулозимлар билан эски донишманд чиқади. Улар Мушфиқийга таъзим қиладилар. Эски донишманд мулозимларни туртиб, имою ишора қилади.

Мулозим. Эй донишмандларнинг донишмандроғи, аслзодларнинг аслзодроғи, тирик одамлар ичида донороғи, ботирларнинг ботири, айёрларнинг айёри, мунавварларнинг мунаввари! Эй замин донолиги билан тўла, арслондай ботир, кабутардай ювош, дили пок, тенгдошсиз билимдон, ўлмас ишларнинг устаси, шуҳратлилардан шуҳратлироқ, сахийлардан сахийроқ, пухталардан пухтароқ, ақллилардан ақллироқ, олимлардан олимроқ, лочинларнинг сарлочини, сенга салом ва эҳтиром!

Мушфиқий таъзим қилади. Эски донишманд мулозимларни туртади.

Биринчи мулозим. Ё донишманд, менинг ўнг кўзим аллақанча вақтлардан буён оғриб, кўп азоб бермоқда. Маслаҳат бер, нима қилсам экан?

Мушфиқий. Бир кун менинг ҳам тишим қаттиқ оғриб қолган эди. Лаънати оғриқ тиш бутун ҳузур-ҳаловатимни олган эди. Бор, дедиму оғриқ тишни суғурдим-ташладим. Оғриқ таққа тўхтади. Сенга ҳам шу маслаҳатни бераман. Оғриган кўзингни, бор, дейсану суғуртирасан-ташлайсан.

Биринчи мулозим. Оҳ, донишманд, мунчалик маъқул, мунчалик ақлли маслаҳатни одам боласи эшитган эмас!

Иккинчи мулозим. Ё донишманд Али Ҳусайн Бағдодий, мен сендан маслаҳат сўрамоқчи эдим. Мен яқинда ёшгина бир қизга қанчадан-қанча тўю томошалар қилиб уйланган эдим. Тўйдан ҳали бир ой ҳам ўтмай туриб қайлиғим момикдай ўғил туғиб берди. Энди мен нима қилсам экан, ақлли маслаҳатингни ая-

10 масанг экан?

Мушфиқий. Дарров саҳҳофликка тушиб ҳафтияк, қуръон, жузгул, қаламдон, қалам, сиёҳ, ишқилиб, мактаб болаларига керак бўладиган асбоб-анжомни бутла.

Иккинчи мулозим. Ҳалитдан-а, нима учун шунча илгари?

Мушфиқий. Ҳа, ҳа, содда фуқаро, тўққиз ойлик йўлни бир ойда босган бола уч ойга қолмай мактаб ёшига кирмайдими?

Иккинчи мулозим. Бундай доно ва ноёб маслаҳат учун раҳматлар айтаман, донишманд.

20

Учинчи мулозим. Ё Али Ҳусайн, менга ёрдам берингиз. Менинг бир аллақачон бўйга етган қизим бор. Лекин мана уч йил бўлди, бирорта ҳам совчи чиқмайди. Куёв қидириб қилмаган ишим қолмади. Ичкуёв қилай, пул берай, уй-жой берай, мол берай, десам ҳам ҳеч ким қизимни олгуси келмайди. Энди нима қилсам экан?

Мушфиқий. Бунинг иложи жуда ҳам осон. Бир кун мен сигиримни сотмоқчи бўлиб бозорга олиб чиқдим. Кечгача бозор айландим, бирорта харидор кўнги-гил учун сигиримга қайрилиб ҳам қарамади. Кейин билсам, найранг ишлатмаса бўлмас экан. Бозорни бошимга кўтариб, «Ўзи серсут, қорнида олти ойлик боласи бор», деб қичқира бошладим, бошимга харидор йўғила бошлади. Ҳаш-паш дегунча, бор барака топ, мўлжалимдан ҳам қимматга сотиб юбордим. Мен ўйлайман, сен ҳам қизингни «Ўзи серсут, қорнида олти ойлик боласи бор», деб мақтай бошласанг, дарров куёв чиқади. Мана маслаҳат.

30

Учинчи мулозим. Бундай маъқул ва доно маслаҳатни Одамдан Хотамгача биров-бирова берган эмас.

40

Улар кетадилар. Елғиз эски донишманд қолади.

Эски донишманд. Энди мен қолдим. Биз бу

найрангбозни донишманд деб юрган эканмиз. Мен бу гапларнинг ҳаммасини амирга арз қиламан. Амир менинг бу қилган яхшилигимни унутмайди. Қайтадан ўз вазифамга олиб, буни ҳайдайди.

Хизматкор югуриб киради.

Хизматкор. Ҳурматли донишманд Али Ҳусайн, сизни улуғ амирал-мўъминини ҳаммаёқда қидириб юрибдилар. Тездан ҳузурларига борар экансиз.

Мушфиқий. Ҳозир, ҳозир бораман.

Мулозимлар таъзим билан чекиладилар. Амир йиғлаб чиқади.

Амир. Марҳаматли Али Ҳусайн, сен қаерда эдинг?

Мушфиқий. Ҳазрати амир, мен ҳам сизни тонг отгандан буён қидириб юрибман. Истироҳатхонага бордим, отхонага бордим, тахтхонага бордим, мана энди ишониб айта оламанки, сиз ҳозир у ерларда йўқсиз.

Амир. Тўғри-тўғри, тўғри айтасан, мен ҳозир у ерларда йўқман. Қўряпсанми, мен йиғлаяпман, ўкраяпман. Бошимга оғир мусибат тушди.

Мушфиқий. Рангингиз ҳам қув ўчиб кетибди, амирим.

Амир. Айтма ҳам, ярамни тимдалама ҳам. Оҳ сен агар бу оғир фалокат нима эканини билсанг эди, йўқ-йўқ мен бу қайғуни кўтара олмайман.

Мушфиқий. Айтинг, нима бўлди ўзи, жаноби амир?

Амир. Оҳ, марҳаматли Али Ҳусайн, у йўқолди.

Мушфиқий. Ким ўзи, ким йўқолди?

Амир. Менинг энг севган тенгдошсиз жийрон тўригим!

Мушфиқий. Йўқолдими?

Амир. Йўқолди. Мен бугун уни жиниб овга чиқмоқчи эдим. Оҳ, энди нима қиламан?

Мушфиқий (*дарров тиз чўкиб, қўлини дуога кўтариб*). Эй, ўн саккиз минг оламини йўқдан бор қилган қудратли парвардигор! Бизга қилган бу марҳаматинг учун сенга ҳазор, ҳазор мартаба шукурлар айтаман. Жаноби амирнинг севимли жийрон тўриқларини йўқотиш билан бизни улуғ неъматга муяссар қилдинг. Қудратларингга миннатдормиз, қодир оллоҳ!

Амир. Ҳой, сен жинни бўлиб қолдингми, нима қилаяпсан?

Мушфиқий. Е амира аъзам, дарров тиз чўкинг, мен қилаётганим саждаи шукурга сиз ҳам қўшилинг. Ахир ўйласангиз-чи, отнинг устида ўзингиз бўлса унда нима бўларди, от билан бирга ўзингиз ҳам йўқолмасмидингиз? Худонинг бу марҳаматига шукур айтинг.

Амир. Дарҳақиқат рост айтасан, донишманд Али Хусайн. Мен ўзим бу тўғриси ни тамом ёддан чиқарган эканман.

10 *Ҳар икковлари саждага бориб, дуо қила бошладилар.*

Мушфиқий. Қудрати комилингдан миннатдор-миз, эй улуғ тангри! Қудратинг билан йўқолган отнинг ўзи холос. Марҳаматинг соясида амиримиз саломат қолдилар. Шукурлар бўлсин!

Амир. Энди бир оз енгил тортдим. *(Болишга ён-бошлайди.)* Али Хусайн, тилсимли дурбинингга бир қараб кўр-чи, нима кўрсатар экан. Мен ўша навниҳол Офтобнинг лаззатли мевасини тота оламанми, йўқми?

20 Мушфиқий. Афсуслар бўлсинки, жаноби амир, кейинги вақтда жинлар яна ёпирилиб кела бошладилар. Жанобингизнинг вужудлари таҳлика остида, наҳс кўтарилгани йўқ. Дарвоқе, агар ҳазратим ижозат берсалар, жинларнинг кучини яна бир маротаба менинг ёрдамчим Хўжа Сайёр Қайқубодий устида амалиёт билан тажриба қилишимиз мумкин.

Амир. Ҳай-ҳай, ўша биринчи тажрибанинг ўзи кифоя. Нима қилса ҳам мен бугун...